ЛИТЕРАТУРА
•
ИЗКУСТВО
•
ОБЩЕСТВО

СЕДМИЧНО ИЗДАНИЕ НА СЪЮЗА НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИСАТЕЛИ,
ОСНОВАН 1913 г. С ПОЧЕТЕН ПРЕДСЕДАТЕЛ ИВАН ВАЗОВ

Словото ® днес

Абонамент

Всеки месец до 15-о число на 2026 г., във всяка пощенска станция, можете да се абонирате за вестник „Словото днес“:

за 1 месец - 6 лв./ 3 €
за 3 месеца - 18 лв./ 9 €
за 6 месеца - 36 лв./ 18 €
за 10 месеца - 60 лв./ 30 €

Каталожен № 115

ISSN 1312-3173

25 бр. (1246), 3.9.2026,
година XXI - 1.50 лв./0.77 €

Проблемни ситуации

Георги К. Спасов

Началото на всяка нова учебна година ме връща към учителските ми години, към спомените за училища, колеги, ученици. По мое време теоретиците на преподаването бяха извели като своеобразен лайтмотив и изискване от преподавателите да създават в часовете си т.нар. „проблемни ситуации“. Изпълнението на тази директива от „високо“ беше контролирана от инспекторите от съответните окръжни/областни представителства на образователното министерство, които посещаваха периодично учителите и в обсъждането на проведения урок все ги питаха и разпитваха дали предварително са запланували възникването на подобна проблемна ситуация и как са я осъществили. Без да съм ги търсил и „запланувал“, имах подобни часове, за които искам да разкажа в кратка поредица от 4 ЕПИЗОДА.

На стр. 5-6

За литературната критика – с внимание...

Георги Н. Николов

Логично е, преди да говорим за литературна критика, да си припомним какво носи тя в същността си. В Уикипедия четем, че се корени в *„изследването, изучаването, някои видове литературен анализ, когато включва литературно научни подходи, а също така дискусията, в някои случаи оценяването на нови автори от съответните литературно критически авторитети, както и интерпретирането на литературните текстове. Литературните критици имат задачата да наблюдават, следят и оценяват модерните, актуални литературни процеси, а също и промените, новите тенденции и течения.“*

И тук му е мястото да се запитаме къде се спотайва у нас и в този си безгръбначен, сервилен, неясен модел – на кого е потребна.

Съществува следният анекдот: „Твърди се, че в България има честни политици и извънземни, ала никой не ги е виждал.“ Може би тук, с много редки изключения, е и нейното място. Защото тя отдавна не контактува с философския, морален, етичен, литературоведски и пр. смисъл, заложен в същността ѝ. Нямайки нищо общо с почти забравените през годините си стожери, начело с Нешо Бончев, д-р Кръстьо Кръстев, основоположник на модерната българска литературна критика, Александър Балабанов, Боян Пенев, Георги Константинов, Боян Ничев, Кръстьо Куюмджиев, Минко Николов, Ефрем Каранфилов, Тончо Жечев, Здравко Чолаков, Симеон Султанов и т.н. Не ги изреждам в строга последователност. Нито се заблуждавам, че някой ще отгърне книгите им, за да вникне в поднесените по страниците ясни послания за европейски критерии, аналитично вникване в психологическите кодове на творческия процес и неговата естетическа приемственост между поколенията. Нито пък, че скоро ще има съвременни, отговарящи на духовността в XXI век, списания като нявгашните „Мисъл“ и „Златорог“. Ако това все пак стане факт у нас, то ще е някъде към Второто пришествие, а засега липсва самостоятелно издание за литературна критика. А и защо ни е? Наистина, другите електронни и печатни заглавия дават място за рецензии и отзиви, но достатъчно ли е това, въпреки отредената им немалко площ? Май да, защото самото понятие „литературна критика“ в България в огромната си част е сведено до силно захаросани, хонорувани близалки. Въздигащи до небесата поредната невзрачна книжица на някой приятел с елейни слова, за които би завидял и самият Омир. Самото понятие пък „литературен критик“ се е превърнало в допълващ щрих към нечия съмнително творческа биография. Не са малко нищите духом на културния фронт, самотитулуващи се поет, медиатор, референт, политик… изследовател на необятния Космос и – разбира се (!) – критик. Или пък: създател на човечеството, писател, бард, народен трибун и… пак се разбира, критик!

На стр. 14

6 септември – Съединението на България.
Худ. Николай Павлович литография 1886 г.

Николай Дялков

ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ ЗА БЪЛГАРИЯ

Какво ни прави силни днес, когато
в сълзите ни възкръсва Самуила?
Когато грак на гарван ни отпрати
към спомена за черното бесило?
Когато византийски меч в съня ни
свисти над име българско два века?
Когато ближем петвековни рани
и перущенски стонове отекват?
Когато днес едни душици дребни
ни мамят и без битки ни смаляват
и чакат други – скоро да изчезнем,
а трети техният бойната ни слава?

Та славата… Тя – славата е, сине,
която безвъзмездно ни остана.
Че откъдето, сине, и да минеш –
от Плевен, та през Шипка и Балкана,
ще чуеш как е жива с песента ни.
От Шипка гръмко грабват я орлите
към Сливница. А медени камбани
огласят Булаир. И над скалите
понасят я към Тутракан, към Дръзки,
към Одрин и Родопски Средногорец.
И луднали, сърцата ни зъблъскват
за славата ни щом се заговори.
И гложди съвестта – че сме длъжници!
А славата е коренче, поболо
в земята ни. И ражда, сине, птица
с летеж нагоре. Никога надолу!
Към връх се от земята, сине, литва –
от болката, от свидните гробове.
А силата в душите ни е скрита –
със Левски, с Ботев, с Кочо и със Йово.

България е, сине, тази птица!
За нея трябва пак да сме готови!
Сега върви! Към детството си тичай!
От него тръгва тя към връх отново.

Ford VOLVO JAGUAR LAND ROVER **МОТО-РЕПОРТЕР**

ЗА ОСМИ ПЪТ В АРДИНО СЕ ПРОВЕДЕ ПОЕТИЧНИЯТ ФОРУМ „БРАТСТВО“

В рамките на „Дните на Ардино 2026“ на 5 август 2026 г. се проведе Осмият международен литературен форум „Братство“, който събра поети и писатели от България, Гърция, Дания, Кипър и Турция. Литературното събитие с организатори Община Ардино и Съюзът на българските писатели за поредна година затвърди своята роля като пространство за духовен диалог, културен обмен и приятелство между народите. В тазгодишното издание участваха: председателят на Съюза на българските писатели Боян Ангелов, членовете на СБП Димитър Милов и Саффет Ерен; от Турция се включиха Аднан Йозер, Ибрахим Камбероглу, Иляс Орак, Халиме Йълдъз и Хилми Хашал, а от Гърция – Хюсеин Мехмед; от Кипър и Дания участие взеха Добрин Финиотис и Хюсеин Дуйгу. Сред участниците бяха още Азиз Таш, Кадрие Джесур, Шефика Рефик, Зелиха Ибрахим и Елза Войнова.

Форумът беше открит от кмета на община Ардино инж. Изет Шабан, който приветства участниците и гостите. В словото си той подчерта, че през годините форумът „Братство“ се е утвърдил като обединяващо средище на изтъкнати поети и писатели от България и балканските държави. че основната цел на форума е да популяризира творчеството на авторите от балканските държави, като същевременно допринася за съхраняването на националната и културната идентичност и утвърждава ценностите на добросъседството, приятелството, духовната близост и братството. Изет Шабан изрази благодарност към Съюза на българските писатели за дългогодишното ползотворно партньорство.

Председателят на Съюза на българските писатели Боян Ангелов заяви, че за него е особена чест за втори път да бъде част от Международния литературен форум „Братство“, който доказва, че словото няма граници. „Смятам, че община Ардино е своеобразна умалена Швейцария. Малко са общините в България, които могат да се похвалят с толкова добро благоустройство. Всичко това се дължи най-вече на слънчевите хора, които живеят тук. Радвам се, че Съюзът на българските писатели е част от този прекрасен международен форум, който може да бъде даван за пример не само в България, но и в други държави“, заяви Ангелов.

Международният литературен форум „Братство“ за пореден път затвърди мястото си като едно от най-значимите културни събития в програмата на „Дните на Ардино“, създавайки възможности за творчески диалог, обмен на идеи и укрепване на културните връзки между писатели от различни държави и литературни традиции.

Текст и снимки: Пресцентър Община Ардино

Следващият брой на в. „Словото днес“ ще излезе на 17 септември.

ПОКАНА

На 3 септември (четвъртък) в Бургас ще се състои премиера на новата стихосбирка с любовна лирика на Атанас Капралов „Божествен знак“. Тя ще бъде представена от поетесата Роза Боянова в Дома на писателя на ул. „Вола“ 1 от 18 часа.

In memoriam

НАПУСНА НИ

НАДЕЖДА ЗАХАРИЕВА

(3 ноември 1944 – 8 юли 2026)

България загуби още една емблематична фигура на родната литература и култура – поетесата Надежда Захариева, член на Съюза на българските писатели. Тя се отличаваше с талант, добронамереност, рационалност в обществената си дейност и безпределна вярност към своя съпруг – големия поет Дамян Дамянов, чието творчество популяризираше и достойно пазеше от злонамерени посегателства.

Създаденото от Надежда Захариева я нарежда сред най-силните женски гласове от края на 20 и началото на 21 век. Поезията за нея беше съдба – от ученическите години до късната ѝ зрялост, като характерният ѝ емоционален и афористично обагрен почерк не може да бъде объркан с друг авторски стил. По нейни стихове са създадени десетки песни – сериозен влог в поп културата.

Надежда Захариева е родена в с. Радово, Трънско, израства в град Сандански и завършва „Френска филология“ в СУ „Св. Климент Охридски“. Професионалният ѝ път е отдаден на словото: работи като редактор в литературния бюлетин към СБП, във в. „Български писател“, водещ на авторитетни телевизионни формати, посветени на българската литература. Автор на над 20 стихосбирки и белетристични произведения, сред които „Загубих си очите“, „Непредвидени стихотворения“ и автобиографичния епос „Смет за сливи“. Нейните произведения са преведени на редица чужди езици, вкл. френски, английски и словашки.

По време на мандата си като заместник-министър на културата Надежда Захариева прояви професионализъм и изразяваше с действия своя пиетет към изкуството и работеше за възраждането на читалищното дело. Създаденият от нея формат „Литературна гостоприемница“ в НЧ „Д-р Петър Берон 1926 г.“ в София се превърна в творческо гнездо за изява на писатели от всички поколения и допринесе за раждането на нови творци.

Поклон пред светлата ѝ памет!

Съюз на българските писатели

VIII национален литературен конкурс „Георги Давидов“ – гр. Шабла

Василена Петкова е осмият лауреат на Националния литературен конкурс „Георги Давидов“. **Голямата награда** беше връчена на 27 август – деня, в който Шабла отбеляза 57 години от обявяването си за град. Церемонията се състоя в Зеления образователен център. Началото бе поставено със стихотворението „Изпитание“ на поета Георги Давидов представено от Десислава Петрова и Георги Георгиев с китарен акомпанимент на Димитър Дончев. Водещата Мариана Георгиева припомни словесните завети на поета – в морето да се търси не просто солена вода, а свобода, истина и дух.

Националният литературен конкурс е учреден през 2005 година по повод 50-годишнината от рождението на Георги Давидов. Провежда се на всеки три години и дава сцена на **млади поети** от цялата страна, вдъхновени от морето и човешките съдби край него. За тазгодишното издание са постъпили творби на 27 млади автори, разгледани и оценени от журито в състав: председател Елка Няголова, членове Надя Попова и Мариян Жечев – кмет на община Шабла и патрон на конкурса.

„Вече над 20 години конкурсът го има. Той е разпознаваем. В едно технологично време, в което живеем, имаме много млади пишещи хора. Благодаря на участниците и на всички, които допринасят конкурсът да се случва“, каза в приветствието си Мариян Жечев, а Елка Няголова направи кратък анализ на конкурса и подчерта значението на духовния живот за развитието на една общност. *„Ръстът на една община не се определя по броя на жителите или годините, откакто тя съществува, а от духовната ѝ програма. Знам, че истински трептящо е сърцето на Шабла. Благодаря ви, че пазите този конкурс“,* каза тя. Няголова отбеляза, че част от наградените в предишни издания вече са утвърдени имена в литературните среди, и благодари на хората, които през годините са подкрепяли конкурса и са съхранявали паметта за Георги Давидов.

Новият лауреат на наградата „Георги Давидов“, 20-годишната Василена Петкова от Пловдив, поднесе на публиката едно от своите конкурсни стихотворения „До слънцето, което не изгря“, след което присъстващите на церемонията се насладиха на изпълненията на Яна Дойнова – арфа. Тази година журито присъди и две специални награди от Славянска академия – книги и златни писалки – на младите поети Денис Олегов от София и Александър Петров от Добрич. В залата бяха изложени и платна на Люба Захова – художник от Шабла.

In memoriam

НАПУСНА НИ ПОЕТЪТ

БЛАГО ПРАНГОВ

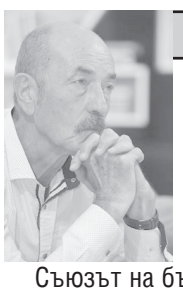
(1 септември 1933 – 14 август 2026)

Поетът на Разлог Благо Прангов почина ден преди Голяма Богородица. Той е роден на 1 септември 1933 г. в село Бачево. Завършва Разложката гимназия и специалността Българска филология в СУ „Климент Охридски“. Бил е учител, завеждащ отдел във в. „Пиринско дело“ и отговорен редактор на литературното приложение „Вяра“. Член е на Съюза на българските писатели. Автор на поетичните книги: „Кръговрати“ (1980), „Пукнатини“ (1990), „Същинското ми име“ (1994), „Голосек (1995), „Пиринski писмовник“ (1996), „Предел“ (1997), „Глина“ (1998), „Просека към слънцето“ (2003), „С душа на трепетлика“ (2008) и др., на книги с публицистика и документалистика.

В своето творчество Благо Прангов възпя красотите на Рила и Пирин, създаде запомнящи се образи и даде плът на легендите.

Поклон пред паметта му!

Съюз на българските писатели

In memoriam

ПОЧИНА

ДИМИТЪР ШУМНАЛИЕВ

(3 март 1947 – 4 август 2026)

Съюзът на българските писатели с прискърбие съобщава, че след продължително боледуване ни напусна талантливият белетрист и журналист Димитър Шумналиев.

Той е от плеядата разказвачи, които през 20 век оставиха ярка следа в българската литература – в жанров, тематичен и социо-философски аспект.

Димитър Шумналиев е роден на 03.03.1947 г. в София. Завършил е българска филология в Софийския университет. Специализира френски език и литература в университета на По, Франция. Завършва с диплом писателската програма на Университета в Айова, САЩ.

Журналистическата му кариера е забележителна. Работил е във вестниците „Народна младеж“, „Отечествен фронт“, „Литературен фронт“, „Преса“ и „Нощен труд“, на който е бил главен редактор. Бил е главен редактор на в. „Пулс“ и на в. „Факс“, заместник-главен редактор на в. „Труд“. Автор е на 17 книги – романи, сборници с разкази и мемоари, сред които са „Такова мълчание, такава война“, „Пари за умиране“ и „Тресавището на Абдовица“, „Приют за лисици“, „Ферodo“, „Речни духове“, „Соцроман“, „Бяло сладко“. След 3-годишно изследване във Франция през 2010 г. публикува „Храмът на осмицата“ за катарите, живели в Южна Франция (XII – XIII век).

Великолепен разказвач, щедър и общителен човек, чието място в българска култура е незаменимо.

Поклон пред светлата му памет!

Съюз на българските писатели

Словото

„Словото днес“ - издание на Съюза на българските писатели, основан 1913 г.

●

Адрес на редакцията: 1000 София, ПК 608, ул. „6 септември“ 35, тел. 02/987-38-96

E-mail: slovotodnes@abv.bg

Сайт на СБП: sbp.bg

Главен редактор: Надя Попова
Редактор: Иван Есенски
Графичен дизайнер: Виолета Станиславова

Дежурен редактор: Надя Попова

Редакционен съвет:
Боян Ангелов, председател
Елка Няголова, Иван Гранитски, Панко Анчев, Петър Андасаров, Мюмюн Тахир

Сметка за превеждане на суми за членски внос, дарения, реклами и др.:
Сдружение „Съюз на българските писатели“
УНИКРЕДИТ БУЛБАНК
IBAN:BG 85UNCR 76301008126403
BIC: UNCRBGSF

Редакцията на вестник „Словото днес“ не приема текстове на пишеща машина. Приемат се само материали, които не надхвърлят 10 000 знака, изпратени на електронния адрес. Ръкописи не се рецензират и не се връщат.

КОРЕСПОНДЕНТИ:
Благоевград – Росица Зиновиева, 0887/285 732; **Бургас** - Роза Боянова, 0895/ 506 211; **Варна** - Станислав Пенев, 0878/ 63-22-69; **Велико Търново** - Георги Н. Николов, 0879/ 26-50-03; **Видин** - Ненчо Славчев, 0885/70-87-03; **Димитровград** - Петко Каневски, 0878/ 66-40-52; **Карлово** - Красимир Власев, 0882/ 41-04-19; **Лом** - Юлий Йорданов, 0885/ 27-10-77; **Плевен** - Лалка Павлова, 0878/95-35-99; **Пловдив** - Диана Павлова, 0896/38-76-64, Радка Топалова, 0878/75-18-24; **Разград** - Димитър Петров, 0896/ 08-64-12; **Сандански** - Мария Маринова, 0893/ 68-76-60; **Ст. Загора** - Йордан Атанасов; 0888/ 79-01-35; **Хасково** - Ели Видева, 0898/ 59-19-49; **Шумен** - Ивайло Петров, 0888/ 50-10-55; **Ямбол** - Димитър Бечев, 0878/ 29-48-02; Рада Добриянова - кореспондент от **Швеция.**

Англия и Съединението 1885

Никола Филипов

Като изписах в Гугъл заглавието на английската ми книга „Българите из Лондон“, между появилите се страници с информация случайно **открих неизвестна английска книга „Българите такива, каквито са“**. Издадена в Лондон през септември 1885 г. от Английска патриотична организация.

Разбира се, заглавието ме заинтригува и отидох в библиотеката да си я поръчам за прочит. Там, след неколкоминутно боравене с компютъра ме информираха, че от тази книга са запазени всичко на всичко четири екземпляра в четири научни световни библиотеки. И единственият вариант е да отида в отдела за редки книги в най-голямата (общо над 170 милиона единици) библиотека в света – Британската в Лондон.

Аз съм отдавнашен клиент на тази библиотека и бях вече публикувал статия за изложбата ѝ, в която имаше експонирани три средновековни български четвероевангелия. Заявих въпросната книга и според наредбата трябваше да ми я доставят до три дни. След седмица обаче книгата още я нямаше и служителят предположи, че някъде се ползва от научни работници.

Ангажирах българка, работеща в тази библиотека. Учудването ни бе голямо, че в течение на месец и тя не можа да се докопа до изданието. След две-три поръчки и почти тримесечно чакане, получих имейл, че книгата е доставена в читалнята за редки екземпляри и мога да отида да я ползвам.

В тази библиотека се влиза като в самолет – проверки и сканирания още на входа. В читалнята – още проверки и няколко наблюдатели. Можеш да внесеш само молив и бели листове, нищо друго! А погледът ми установи, че и всяко читателско място се записва от видеокамерите от три-четири различни ъгъла на наблюдение.

Още от първите страници разбрах, че книгата е уникална. Бях проверил, че в България никой не знае за съществуването ѝ. Разбрах, че след като са ми я доставили, могат да я задържат за мен в читалнята цял месец. Вероятно затова съм чакал реда си два-три месеца, защото някои са правили проучвания какви сме ние, българите. Тъй като това бе времето на медийна кампания срещу идването на още българи в Кралството.

Аз обаче помолих за копие. Информираха ме, че повечето редки книги са забранени за копиране. На следващия ден с радост научих, че тя не влизала в списъка на забранените. Но можело само за свои изследвания, без да я размножавам. За което подписах декларация. Платих предварително сума, десетина пъти повисока от обичайно копиране и получих електронно копие, на което на всяка страница фигурират като воден знак думите „Британска библиотека“.

И така, поставеното ми на флашка фотокопие принтирах в три екземпляра и дарих едно на Националната библиотека „Кирил и Методий“ в София, второто – на Пловдивската библиотека „Иван Вазов“ и едно си оставих за мен. Въпреки декларацията.

С какво е толкова интересна тази книга, какво пише за българите там?

Оказа се, че книгата е отпечатана в огромен тираж само седмица след Съединението на Княжество България с Източна Румелия и целта е била да информира или ако искаме да бъдем точни – да дезинформира населението и го подготви психологически за евентуална нова „Кримска война“ (цяла Европа срещу Русия). Макар че е издадена от Патриотична организация, тя отразява официалната политика на Англия по българския въпрос от средата на 19-и век и до Съединението. Включвана е сетне и в сборник от важни за английската политика документи. Тази книга най-после ми обясни защо Русия е изтеглила офицерския състав от българската армия при обявяване на Сръбско-българската война.

Съединението на Княжество България с Източна Румелия е предизвикало огромна тревога в Британската империя. Както винаги, вдигнал се шум, че и това е дело на руския царски двор, който постепенно се стремял да постигне Санстефанска България с излаз на Егея.

Първата страница на книгата започва с едно огромно заглавие: **„ИСТИНАТА ЗА ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ“!?!** И първото изречение гласи, че революцията в Източна Румелия (Съединението) **застрашително подновява целия източен въпрос**!

Внушава се, че към коренното гръцко население, след 6-и и до 15-и век по тези земи се заселили някои варварски племена, между които и диваците – българи. Тия дивашки племена взаимно се изтребвали, докато в 14 и 15 век дошли турците и въдворили ред и порядък в региона.

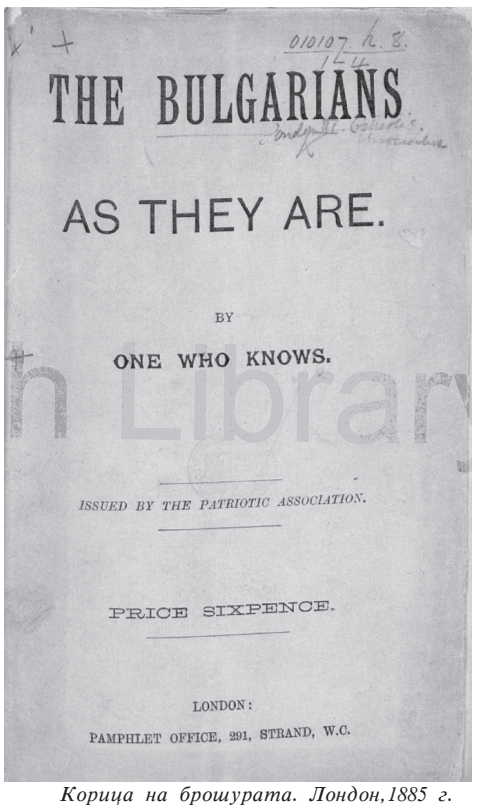
Подчертава се, че ***турците са добре управляваща раса, но направили голяма грешка, че не форсирали потурчването на завареното местно население***. Вследствие на това, през последния 19-и век руски емисари развили сепаратистко движение на Балканите сред родствените им славяно-българи, организирали и въстание, докато накрая след брутална война им създали и държава.

Интересно е твърдението, пропагандната лъжа, че под покровителството на генерал Гурко, диваците-българи изклали, избесили и живи изгорили над един милион гърци и турци, за да може българите да добият превес по тези земи.

*„**В края на войната Русия се опита да изгради една Велика България...**“* – пише в книжката. Но Англия не позволила, защото ***„Гърция има законното основание да наследи турската власт южно от Стара планина“*** (цитат). Междувпрочем в Гърция и сега смятат, че Източна Румелия е била втора гръцка държава и има клубове „Източна Румелия“ на чиито стени виси картата ѝ.

Английската брошура, преведена от Н. Филипов – изд. „Изток-Запад“, 2023 г.

Корица на брошурата. Лондон,1885 г.

Тази карта на „гръцката провинция Източна Румелия“ снимах в едноименния клуб в град Гумендже, Егейска Македония (днес Гумениса в Гърция)

„Тук жизнено най-важният въпрос е да не се допусне Русия да стъпи в Константинопол. Англия много добре знае това. Не случайно похарчихме 100 милиона лири и 50 000 човешки живота през 1854 г. (в Кримската война) за да я спрем!“

Да допълня, че в много английски източници пише, че ако не е била намесата на Англия в Кримската война, Русия щяла да освободи България още тогава – четвърт век по-рано. В Добруджа тя разположила превантивно английски войски, а край Варна изградила дори военно-полева болница.

Цялата въпросна английска книга „Българите такива каквито са“ възхвалява гърци и турци и внушава, че *„**ако се налага някой да измести турците между Стара планина и Егейско море – то това трябва да са гърците и в никакъв случай българите!**“. „Гърците са наши приятели и по инстинкт, и по традиция, и по интереси!“* – твърди книжлето.

Един раздел в книгата е озаглавен: „Гърците, а не славяните, трябва да са наследници на турците“.

В раздела ***„Авторите на революцията“***, пише следното: ***„Тази революция е дело на панславянските общества, разположени на юг от Балкана от 1878 година. Седалището им е в Москва и те работят в пълна хармония с руското правителство**... Но... без съмнение, руското правителство ще положи специални усилия, за да създаде впечатление за невинност“.*

Вероятно има истина в това твърдение, щом английските дипломати го докладват. Ако намиращите се тук руски офицери и самата Русия са били против Съединението – то логически никаква трудност за тях не би представлявало да го предотвратят.

Иска ми се да прокоментирам следния цитат от книгата: ***„Гърците са много по-висша раса в сравнение с българите и ще третират по-справедливо мюсюлманите, отколкото тях!“***. *И още: „Противни на външен вид, жестоки и зловещи по природа, крайно варварски и безпощадни в отношението си към своите мюсюлмански съседи, българите не заслужават съчувствие“.*

Всеки знае как се третират мюсюлманите в днешна Гърция и как – в България! Само един факт бих споменал: докато в България никнат като гъби нови и нови джамии, то в Гърция джамия може да се разруши (ако някъде е останала), но не и да се построи нова такава. А от опит знам, че там държавна работа на друговерци не дават и правата им са доста ограничени...

Цели три раздела, озаглавени „Българските зверства“, „Българската свирепост“ и „Дяволското варварство на българите“ ни описват като варварска нация, а думата българи в брошурата най-често е в съчетание с думата диваци. Ето един цитат от вестникарска статия, който е включен като пример в тази брошура:

*„В една винарска изба в Свищов един българин показваше месарския си нож, когато куриерът ми влезе. Българинът каза: „Отначало излизах с пистолет, но с това е по-добре. Заклах десетина от тях - разпорих **ги като агнета**“.*

И сетне добавя, че вероятно половината от дееспособното българско население трябвало да бъдат обесени за убийство, изнасилване и грабеж, ако си били получили заслуженото след края на войната.

Едва по време на Балканските войни депутатите братя Чарлз и Ноел Бъкстон, след продължителна обиколка, срещи и разговори с обикновени хора установяват истината и декларират в английския парламент, че на Балканите най-толерантни към друговерците и съседите си са българите, а не гърците.

От разглежданата тук английска книга става ясно, че Великобритания вдига в тревога цяла Европа. Тогава тя е най-могъщата империя в света и като такава предупреждава Русия, че ако одобри това Съединение и остави руските офицери на Балканите, то срещу нея ще воюва заедно с цяла Европа. При опасността да се загуби дори допуснатото по размери Княжество България, какви други варианти са оставали на Русия, освен да изтегли офицерите си и да оголи войската ни срещу насъскваната от Австро-Унгария Сърбия?

От тогавашната английска преса узнах, че за Сръбско-българската война Австро-Унгария е подпомагала Сърбия не само с доставка на техника, въоръжение и боеприпаси, ами и една част от командния състав е бил техен.

Героизмът на българските войници обаче, всеотдайността на капитаните и сержантите, ентусиазмът на целия народ от двете страни на Стара планина не остават скрити за многобройните кореспонденти и наблюдатели от цял свят. В крайна сметка Западна Европа се убеждава, че това Съединение не е дело на царските руски емисари, а стремеж за поне частично обединение на народа ни и постепенно го признава като свършен факт!

Лондон

Боян Ангелов

БОРЪТ

Свечерява се... Свечерено е... И отсрещният бор ми кима.
Кръстовете на самолетите разграфяват поредната зима.
Студовитият мрак прегънал е станиолените гирлянди.
Господ пръска всеблагочестие към душиците милиарди.
Самотата ми студенееща няма как да се съизмери.
Разпродадох сам всичко свое, а останалото – химери...
Всичко чуждо, принадлежало ми, с горък плач ще се приближава
към фиордите, акостирали в пренебрегнатата забрава.
Виждам бебе обуто в ританки до бастун с позлатена дръжка.
Тези зрителни обстоятелства, озарени от горест мъжка
и чертаещи атрибутите в раздвоеното съзерцание,
стават временните укрития на студените мои длани.
А вечерницата напомня ми за отминали срещи знойни.
Отраженията им се губят сред ръждясалите пробойни
от погроми непогрешими и от илюзии възкресени...
Борът кима почти разбиращо с длани тъмни, почти зелени...

РОДОПА

Потопяваш ме в глъбините си, поднебесна планино!
От билата ти щедро спускат се в езера притаени
ледоходи и извори като неукротени вени,
а безсмъртничето е твоето цвете най-миловидно.

Разрешила ли си на вятъра да поваля дървета?
Дъждовете не подкопават ли устремната ти вяра?
Сред пожарища залезни криеш на Орфей силуета,
Евридика отчаяно търсещ и преследван от звяра.

Изоставените светилища в мрака се мержелеят
и всевиждащите оракули мълчаливо пресичат
безпространствените селения – там, където елеят
има дъх на амброзия с млечен цвят на кокичета.

Дългостволите борове – безбрежен безброй от редици.
Махалите ти каменни – разпилян гердан в резедата.
В баладичния свят нимфа си, която говори с птици,
а в реалния – ягода дива, скрита под папрат златна.

ТЕОДОР ТРАЯНОВ

Баладичните образи са въздушни и бисерни.
Някой, влязъл инкогнито, разпределя простора им.
Друг се крие, успявайки да остане незрим...
Трети вече достигнал е до дълбоките истини.

А над всичко – утехата, че се жертваш за другия.
В небесата блуждаещи ще вградиш битието си.
Ще издигнеш родината над идеи и етноси.
Ще отблъскваш неистово на гнева демиурга.

Македонските извори, заревата над Пазарджик,
на Марица извивките знойни из Тракия
и виенските залези са пет символни знака
от картина запомнена, умилително празнична.

Над злини, над препятствия – Пантеон необгледен и
елегични слова до слова баладични...
А стените му вплели са съдбините различни
във венец от печал и от възглас побѐден.

ВАНКУВЪР

Това тя никога не каза, пред никого не сподели го.
Живя в хотел, пропит с омраза и под небе като индиго.
Сама, несигурна, смирена – тя не преставаше да чисти.
Красива бе като сирена... Самонадеяни туристи
предлагаха се, с мръсни пръсти пред нея ръсеха банкноти,
а бяха с мазни, бяха с тлъсти месища тези идиоти.
Мъжът ѝ се пропѝ – загина, прегазен от експреса нощен.
Лежи в прошарената глина и тлеят немощните мощи.
Не устоя на оня присмех „колегиален“ и „другарски“ –
усещаше ги как се кискат зад състрадателните маски...
Синът им, вече шестгодишен, при майка ѝ сега растеше.
Обичан бе, но и различен – с черти монголоидни беше.
Ванкувър е съвсем далече – зад океани и държави.
Когато там настъпи вечер, над Искър слънцето изгрява...
Тя слънчицето свое буди, а то с усмивка я приспива.
Сред грубости и след заблуди
заспива тя,
почти
щастлива.

БЪРЗО

В един от няколкото дни,
които му оставаха,
реши да прави добрини,
а те му се представяха
не като ангели и не
като въздушни влакове...
Застиваше на колене
сред ириси и макове.
Цветопитаеми пчели
се реех из въздуха,
танцувайки, като че ли
да го целунат бързаха.
Той също бързаше, дори
да ги прегърне искаше.
Вдън тилилейските гори
магьосница се кискаше,
разбъркваща с ехидна злост
отровата в отварата.
Човекът се разгърна в мост
между страха и вярата,
която го възпламени
в пространството изстинало...
В един от следващите дни
човекът стана минало.

ЛАСЛО НАГИ

Пустата бе знойна, влажна бе и равна,
със селца, стаени в сенчести кории.
Тъмно бе... Петли пропяха, куче лавна,
после светлоока свежест я покри и
кроткото светило весело погледна
там, на югоизток... Върхове гористи
в езера се вляха. Над водата ледна
пълноцветни трели резеда разлисти.
А поетът, който с вечност бе обвързал
образите мили със словата драги,
равнината топла с луд планински бързей,
има свое име.
Той е Ласло Наги!

ЛУННА ПЪТЕКА

На Милена и Стефан Личеви

Откъдето се движи Несебър
като кит, от брега откъснат
и, където вълните с щедър
щурм камшичен ще се разпръснат
в пясък бежов, в скали кафяви
с водорасли по тях, с рапани,
вечността пред мен се изправи
и да тръгна с нея ме кани.
– Защо избра точно мен – *попитах* –
мен, прашинката незначима?
Предостатъчно дълго скитах,
благодарен, че още ме има...
Отговори с приятен тембър,
на гласа си с най-нежната струна,
че към плаващия Несебър
ще се спусне пътека лунна.
– Тя не е ли мираж, не е ли
на луната сянка измамна?
След словата ми неумели
плах въпрос като свещ припламна.
В полубавен каданс обзе ме
всемогъщият плащ на здрача.
После спусна се път неземен...
И по него светците крачат.

МОЯТ ВАПЦАРОВ

Над мурите затихва
гороломът,
размътил
сините очи на Глазне.
Сплъстени,
облаците ще прогонят
нощта,
преуморена от съблазни...
Нощта
успокоително
застила
мечтите със сатенена
постеля...
А нужна е
несъкрушима сила
да бъдеш
несломен
преди
разстрела.
Тогава виждаш,
че животът става
по-тъмен
от смалена
точка черна...
И е ненужна
всяка
мнима слава.
И всяка
земна власт
е ефимерна.

СТАРИ ХОРА

Те дълбокомислено седят,
съзерцават залезния вятър
и трепери старческата плът
като тога на севастократор.
Наблюдават всичко:
ствол след ствол
на дърветата и клон след клона,
и листата с цветен ореол,
вплетени в дървесната корона.
Някои, пленени от скръбта,
движат се с колички инвалидни.
Други късат есенни цветя,
слагат ги във вази кълбовидни.
В този умопостигаем свят
къщите на селото замират.
Съюзяват се в триумвират
гробището, старците, баирът...
И ще разпилее вечерта
мириса от постната вечеря,
ще съедини с една черта
днешния живот с живота вчера...

АЛЕКСАНДЪР ВУТИМСКИ

Какви доказателства трябват
за признанието, че си поет?
Задължително е да бъдеш млад,
болен да си,
дори проклет...
Другите задължителности
не са толкова важни.
Пътищата – все по-продължителни.
Ливадите край тях – по-влажни.
Виждам как синьото момче крачи
сред ридовете над Своге,
а Искър мътни води влачи
и както винаги строг е,
и както винаги – рибите му,
неустоимо
към слънцето устремени,
шепнат нещо незримо,
непреводимо за мене.
Поезията е осланена природа
и всеобща скръб неизбродна.
Поетът не е от човешка порода,
а от богоподобна...
И когато се вглеждаме скришом
в ридовете планински,
за живота е нужно да пишем
с епитетите на Вутимски.

ДОЗЕМИ

Веднъж, когато млад съм бил, ме срещна злото на света.
То беше старец волнокрил с полуразтворена уста
и бягаше като дете, а кожата му – в миши цвят.
Попитах го дали и те (захвърлените по-назад
и лазещи подобно змии над стинещия чернозем,
и кланящи се доземи на бляскав някакъв ярем)
са неговите врагове и бъдещите му слуги.
Усмихна се, преви на две смеха си и порой тъги
обляха словото ми с глеч, прегръщайки го при това.
Усетих сянката на меч върху подземна синева…
Преодолявах неведнъж праобрази на сатани.
Сега отглеждам черна ръж и се поглеждам отстрани.
Там тъпчех, отмалял от глад, мълниеносните треви.
Ръждясвам днес като снаряд, готов да се самовзриви.

Проблемни ситуации

Георги К. Спасов

От стр. 1

ЕПИЗОД ПЪРВИ
„Лудостта“ на Хамлет

В днешните учебни програми великата трагедия на Шекспир „Хамлет“ е предвидена за изучаване в 8 клас. Не съм сигурен, че на тази възраст учениците ще вникнат в драмата на най-известния принц в световната литература. Доколкото си спомням, това произведение някога се изучаваше в по-горните класове – девети или десети. Както и да е. Минавам на т.нар. „проблемна ситуация“.

Трето действие, Втора сцена: по покана на Хамлет в двореца Елсинор гостуват актьори, които трябва да изпълнят представлението „Мишеловката“, в което принцът възстановява убийството на баща си.

И защо го прави?

Дочувал съм, че хора
с черна съвест,
присъствайки на някаква пиеса,
понякога тъй бивали смутени
от майсторството ѝ, че там,
на място,
признавали престъпното си дело.

Подлагащ всичко на съмнение, героят на Шекспир трябва да бъде убеден в правотата си да отмъсти за смъртта на баща си. Ето защо той има молба към приятеля си Хорацио да наблюдава как сцената ще въздейства на Клавдий:

Докато трае тя, бъди добър
и наблюдавай чичо ми със своя
най-остър поглед!
Ако той изслуша
едно местенце в нея, без вината
да цъфне на лицето му, ще значи,
че оня дух е бил от ада пратен
и че фантазията ми е черна
като ковачницата
на Вулкан.

Това „представление в представлението“ е развръзка в развитието на сюжета. Зрителите виждат онова, което Хорацио вижда: паниката у безгръбначния Полоний, викът на краля: „Дайте светлина!“, общата суматоха – всичко това убеждава Хамлет, че казаното от духа на баща му е истина. И още нещо: и кралят вече е убеден, че Хамлет го подозира и провокира, но не казва нищо. Хамлет се преструва на луд, а кралят се преструва, че го приема за такъв.

ЗАЩО?

(Обичах да задавам въпроси. Сигурно това понякога е дразнело учениците ми. Избягвах да използвам монологичната, „лекционната“, еднопосочната форма на преподаване. Исках от учениците си да чуя отговори, възражения, изблик на емоции. А това става с провокации. Задавах им въпроси с престорено наивен израз, сякаш и аз сам търсех отговорите им, тоест да изглежда, че „заедно“ размишляваме и търсим истината. Разбира се, стараех се да изчистя от лицето си всякакъв нюанс на превъзходство, на онзи често срещан израз с подтекст: „Хайде да ви видя, де! Аз знам отговора, а вие знаете ли го?“ В подобни случаи учениците се отчуждават от учителя си и в класната стая се настанява едно враждебно мълчание. Поне така си мислех на времето.)

След като се спряхме на тази сцена, написах на дъската :

1. Хамлет се преструва на луд;
2. Хамлет се преструва, че се преструва на луд;

И попитах:

Правите ли разлика между тези две твърдения?

(Ох, заприлича на план за провеждане на урок! Малко търпение.)

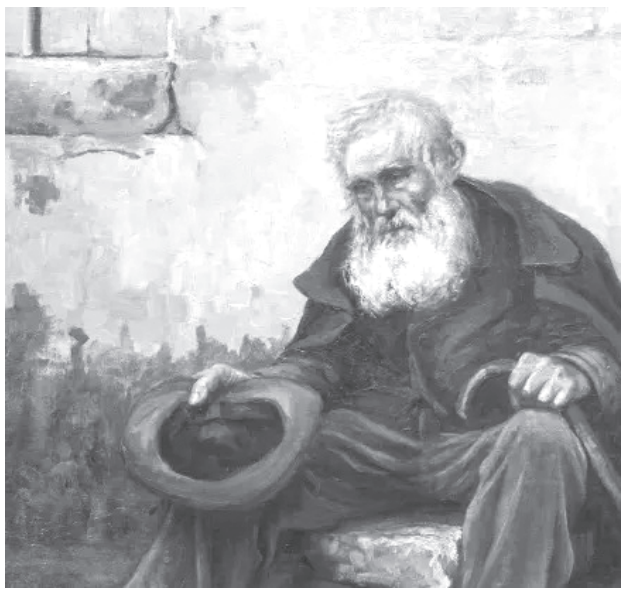
Последва оживление, в което недоумението и присмехът оспорваха първото място. Разбира се, винаги се намират умни ученици, които откриват разликата и така поведението на датския принц става по-разбираемо. В първия случай той иска да бъде приеман като полудял. Но… във втория е по-различно и по-озадачаващо. Макар и да отнема време, стигаме до извода, че Хамлет не се страхува да бъде разкрит като симулиращ лудост. **Защо?** Предизвикателството е отправено към краля-убиец, заменил баща му на трона и в спалнята. Ето, аз се преструвам на луд, ти го виждаш, ти го осъзнаваш, е, и? Ако не си убиецът на баща ми, би трябвало да ми кажеш право в очите, че си възмутен от преструвката ми и да ме питаш какво целя с нея. Но ако си извършил престъплението, ти също ще се престориш на човек, който вярва, че наистина съм полудял – просто защото се вписва в общата обстановка на престореност и „нормалност“.

Да бъдеш или да не бъдеш?

…Как е възможно у един-единствен човек да бъде фокусирана толкова огромна мъдрост. Почти всеки негов стих звучи като сентенция. Ех, Шекспир, толкова си велик, че приличаш на измислен!

ЕПИЗОД ВТОРИ
Недоизказано

Сюжетът на разказа е прост. Павлина моли кръстника си Еню да ѝ помогне с

пари за лечението на болния ѝ съпруг. Серафим, един чудноват човек, нито селянин, нито гражданин, дрипав, окъсан, седнал на пейка пред кафенето, случайно дочува какво се случва вътре.

Жената замълча, но като се ослуша по-добре, Серафим разбра, че се шепне. Изведнъж Еню извика:

– Нямам пари аз! Отде ще ти взема пари да ти дам? Нямам…

– Не думай тъй, кръстник Еньо... моля ти се като на господа…

– Остави ме, ти казвам, нямам пари! – изкрещя Еню.

Поведението на Еню изглежда странно.

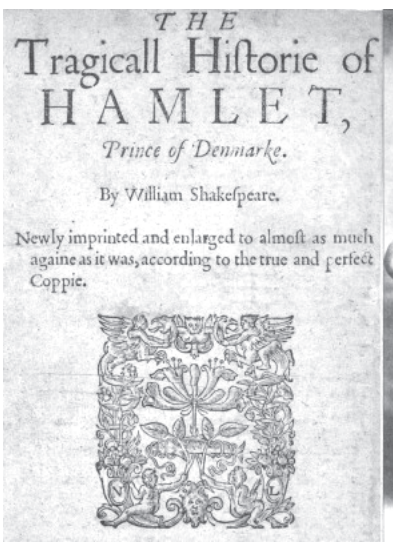
Защо „вика“, защо „крещи“? Та той ѝ е кръстник! Може би защото е лош човек? Или алчен? В нашата литература кръчмарите по традиция са показвани като коравосърдечни печалбари. Или защото е вътрешно разпънат от мантелитета си на скъперник и поривите на човешкото съчувствие?

И ето го вероятното обяснение.

*…На другия ден той **се забави** и късно доде да отвори.*

Така започва финалната част от разказа на Йордан Йовков „**Серафим“.** Именно в него е истинската развръзка, деликатно и фино завоалирана от сърцеведа Йовков. Именно сега става ясно, че тази кратка творба има за свой основен герой Еньо, а не Серафим.

До този момент нашето внимание изцяло е насочено (чрез изящната манипулация на автора) към Серафим – един от поредните „чудновати“ герои на Йовков, един от неговите „светци“. Всъщност името му („ангел“) достатъчно очевидно номинира божественото у този сиромах, готов да дари последните си пари, събирани дълго време за ново палто, на една непозната жена. Онова, което той извършва, не е изненадващо – то е удивлението ни от човек, който е различен от всички останали, който стои над материалното и изглежда, че общува с Бога (не случайно лястовичките и врабчетата не се страхуват да кълват падналите около него трохи).

Много по-силна и художествено зададена е изненадата от поведението на Еньо. Първото изречение от откъса съдържа глагола **„се забави“.** Един от типичните Йовкови художествени детайли, който само изглежда случаен и дори маловажен. А всъщност той е основен.

Еню се изправи пред него, изгледа го продължително, след туй каза:

– Ти какво си направил?

– Какво съм направил! Никому нищо не съм направил – кротко отвърна Серафим.

– Дал си пари на Павлина, оназ, дето снощи беше тука, дето искаше пари от мене.

Аз сега бях у тях, тя ми каза.

И ето ги въпросите за „проблемна ситуация“:

Защо Еньо се е забавил?

Откъде е разбрал, че Серафим е дал последните си пари на Павлина?

Има само един отговор: преди да отвори кафенето, Еньо се е отбил при Павлина.

Но с каква цел?

Йовков не дава отговор на този въпрос. Писателят изисква от нас, читателите, едно особено „съавторство“. Ние трябва сами да разрешим загадката. Най-логичното обяснение е, че Еньо е отишъл при Павлина, за да ѝ помогне. Въпреки суровия си отказ да даде пари за болния ѝ съпруг, Еньо, изглежда, е мислил дълго през нощта и е стигнал до извода, че трябва да помогне на кръщелницата си. У него се е извършило онова нравствено преображение, което всъщност интересува Йовков и което е неговата главна художествена задача. Истинската случка следователно е станала „зад кулисите“, в неясното, но привлекателно пространство на въображението. Въпреки че реалният хуманен жест принадлежи на Серафим, другият персонаж от разказа – Еню, този на пръв поглед нравствен антипод на сиромаха-ангел, вече никога няма да бъде същият. Доброто е посято у него и той, както Санчо Панса „придобива“ много от прочутия идалго Дон Кихот, „поема“ у себе си нещо „серафическо“, което осмисля живота му. Правенето на добро прави другите добри – ето какво ни „казва“ Йордан Йовков с този откъс от разказа си „Серафим“.

…Но за да стигнем до тези обобщения (които може да не са единствени), е необходим… един учебен час. Който понякога не е достатъчен.

На стр. 6

* * *

Да бъдеш или не? Туй е въпросът.
Дали е по-достойно да понасяш
стрелите на свирепата съдба,
или обнажил меч, да се опълчиш
срещу море от мъки и в таз битка
да ги зачеркнеш всички? Смърт… Заспиваш…
И толкова… И в тоя сън изчезват
душевният ти гнет и всички болки,
измъчващи плътта ни. Такъв завършек –
от бога да го просиш! Смърт… Заспиваш…
Заспиваш… И сънуваш може би?
Ха, тук е спънката! Защото туй –
какви ли сънища ще ни споходят
в този смъртен сън, когато се измъкнем
от бренната обвивка – то ни спира,
таз мисъл прави земните ни мъки
тъй дълголетни. Кой търпял би инак
безчетните камшици на века ни:
неправдите на наглия потисник,
високомерието на рода,
сълзите на отритнатата обич,
бавежа на закона, произвола
на тлъстия чиновник, злия присмех,
със който недостойният заплаща
на тихата заслуга – всичко туй,
когато едно бодване тук вляво
очиства сметките ни? Кой би пъшкал
под бремето на отмилял живот,
ако не беше този страх пред него
зад гроба, в неоткритата страна,
отдето никой пътник се не връща?
Той смазва волята ни и ни кара
да се мирим с познатите беди,
наместо да летим към непознати.
Тъй размисълът прави ни пъзливци
и руменият цвят на мъжеството
посърва под отровното белило
на многото мъдруване. И ето,
мечти високи, почини с размах
отбиват се встрани и губят право
да се зоват „дела“!..

У. Шекспир. Из III действие на пиесата „Хамлет“
Превод: Валери Петров

Проблемни ситуации

Георги К. Спасов

От стр. 5

ЕПИЗОД ТРЕТИ

Моканина, или другото име на състраданието

Лично за мен разказът „**По жицата**“ най-ярко демонстрира майсторството на Йордан Йовков да използва въздействието на художествените детайли. Ще се спра само на онзи момент от творбата му, когато Моканина се среща с момичето и майка му. Гунчо им съобщава, че селото, за което има слух, че са видели чудодейната птица, е наблизо и добавя:

– *Нонке, тоз чиляк виждал лястовичката“.*

Напълно естествена е тази бащина лъжа, която трябва да поддържа вярата у болното момиче. Истинската „интрига“ тук е поведението на Моканина.

Как ще постъпи той?

Та нали малко преди това е казал на Гунчо, че не е виждал бялата лястовичка.

– *Не съм братко, не съм. Бяла лястовичка? Нито съм чувал, нито съм виждал.*

Ще потвърди или ще отхвърли лъжата на Гунчо?

Отново един малък художествен детайл насочва към вътрешната драма на Гунчо. След като изрича лъжата си, той „**поглежда“** Моканина.

Защо? Като извинение? Като предупреждение? Като безмълвна молба за разбиране и съучастие?

(Често си позволявах да правя аналогии със самите нас. Дали ви се е случвало, питах, да изпаднете в ситуация, когато някой ви е приписал нещо казано (или сторено), но невярно, като шега, като предизвикателство, а след това да ви е „хвърлил“ онзи предупредителен поглед за подкрепа, често „гарниран“ с намигване“?).

Ако до този момент художествените детайли са имали предназначението да „разгадават“ състоянието на Гунчо, то сега Йовков ги използва, за да насочи вниманието ни към Моканина. С едноединствено изречение, изпълнено с глаголи-художествени детайли, той загатва за особеното емоционално състояние на Моканина:

Нещо се подигна в гърдите на Моканина, задуши го, очите му се премрежиха.

Колебанието е кратко. Следва разтърсващо човешко желание да се помогне, дори и с цената на неистина.

– *Ще я видите, чедо, ще я видите –* ***високо*** *заговори той. – Аз я видях, ще я видите и вие. Аз с очите си я видях, бяла такава, бяла…Ще я видиш и ти. Да даде Господ да я видиш, чедо, да оздравееш…я, млада си. Ще я видиш, аз ти казвам, че ще я видиш… и ще оздравееш, чедо, не бой се…*

Уверенията му (а защо не и самоувер ения?), че ще видят бялата лястовичка, са изречени **„високо“.** Чрез този художествен детайл авторът намеква за вълнението на своя герой и за трогателното му желание да помогне на нещастните хора.

Драматизмът на ситуацията е подсилен и със следващите художествени детайли. След като чува новината, че ще видят бялата лястовичка, *„майката стисна очи и заплака“.*

Защо? Новината е добра, би трябвало да се зарадва?

Подтекстът на тези художествени детайли е, че майката е разбрала благородното намерение на този непознат овчар да не отнема последната им надежда.

И как го е разбрала?

Ами по неестествено *„високия“* му глас, по излишните повторения, по емоционалните паузи… Тя е възрастна жена, видяла и преживяла много в живота си. Ако този непознат овчар наистина е видял бялата лястовичка, той щеше да ѝ го съобщи спокойно, като обикновен факт, без тези емоционални уверения.

Високият, едър селянин ***се изкашля****, хвана коня за юздите и го поведе.*

Още един интересен, като че маловажен детайл – ***„се изкашля“.***

Защо? И защо бърза да си тръгнат?

Несъмнено Гунчо е трогнат от човешкото съпричастие на Моканина. Той едва скрива вълнението си, което може да бъде забелязано от Нонка и тя да открие причините за него. Още малко и цялата тази изградена с много любов и състрадание лъжа може да рухне. Така тримата – Моканина, Гунчо и майката – влизат в един негласен сговор, чиято цел е свята: да *поддържа вярата у Нонка.*

– *Хайде, със здраве! – викаше след тях Моканина. – Близо е селото. Все по теля, все по теля!*

Картината на изпращането израства до символ на страданието: ето я Майката, чийто „черен“ чумбер винаги ще говори за безпределната болка; ето го и легналото до нея Момиче, сломено от болестта си, ето го „прегърбения“ Баща, който води каруцата си по Пътя към една мечта.

…Когато искам да избягам от псевдопостиженията на съвременната българска литература, препрочитам Йордан Йовков.

ЕПИЗОД ЧЕТВЪРТИ

„…Но ний знаем, че в нашто недавно свети нещо ново, има нещо славно…“

Историята и литературата често имат еднакви сюжети, но различни гледни точки и цели. Историята документира (и в някаква степен поучава), докато литературата възпитава нравствено и обогатява емоционално. Казват, че една история става ясна, когато бъде чута от устата на поет. Може би тази мисъл приляга най-много на онази огромна част от творчеството на Иван Вазов, която е свързана с миналото на нашия народ. Неговото стихотворение ***„Опълченците на Шипка“*** е красноречиво доказателство, че историята и литературата говорят за едни и същи неща на „различни езици“. Сигурно подвигът на българските опълченци през онзи драматичен 11 август 1877 година би бил отдавна забравен от нашата памет, ако беше останал само като записан исторически факт. Създадена през 1883 година, одата „Опълченците на Шипка“ е Иван-Вазовият отговор на всички хули, насочени към честта на българския народ. Те са доминирани от една унизителна теза: ВАШАТА СВОБОДА Е ДАРЕНА!

И **как** да се опровергае това твърдение, още повече, че е основано върху конкретни факти? Очевидното не може да бъде отречено, но то е коварно преиначено и извадено от общия контекст на нашата, а и на Балканската история. Една от най-проблематичните оди на Вазов, за която често патетиката измества размислите и възможността учениците по-сериозно и задълбочено да вникнат в творбата. А нейният основен смисъл е заложен в лирическото въведение, натоварено с болезнените повторения на частицата ***нека.***

Нека носим йоще срама по челото…
нека спомен люти от дни на позор…
нека ни отрича историята…
нека е трагично името ни…
нека Беласица и новий Батак…
нека да ни сочат
с присмехи обидни…
нека таз свобода да ни бъде дар…
Нека!

Осем пъти! Истинско наказание и унижение! Прилича на мазохистично изпълнение на религиозни фанатици, които се самонаказват с камшични удари.

Някои архаични думи трябва да се *„преведат“* на съвременен български език (като например *„стидни“*), а трагическото звучене да се съотнесе към представата за българския народ като общо страдащо тяло.

Защо ни се присмиват?

Защо оковите ни са „срамни“?

Какви исторически факти са свързани с Беласица и Батак?

За да обясня, че съгласието на поета с отправените ни с презрение твърдения е ПРИВИДНО, отново търся сходни състояния с нас самите.

Случвало ли ви се е да страдате от несправедливи обвинения? Да ви приписват постъпки, които не сте правили? И да ги отричате ядосано, та дори и през сълзи и накрая горчиво уж да се съгласите с тях: да, правил съм това, и това, и това, но аз… и тогава да следва онова опровержение, което да отхвърли всички упреци и да наложи съвсем нов смисъл?

Така прави и Вазов. Уж съгласил се с твърдения, чийто обобщителен смисъл е, че ние сме робски народ, изтърпял „хомота“ на петвековно иго, неспособен за бунт, получил свободата си даром, той рязко сменя посоката на своите излияния:

Нека! Но…

Това съчетание очертава предела между срама и славата, между падението и възхода. Във втората част от лирическото въведение поетът заявява намерението си да разкаже за онзи *„див, чутовен връх“, където е извършен „безсмъртен подвиг“,* който се превръща в нашата история като *„едно име ново“*. Оттук нататък започва „раждането“ на това ново българско име. Всъщност Вазов не толкова пресъздава една битка, за да отхвърли обидни обвинения, колкото изгражда един нов мит, чрез който обезсмъртява България и всичко българско.

Поетът спира своя разказ, когато изходът от битката става ясен:

Изведнъж Радецки пристига с гръм.

(Тук почти винаги се стига до едно комично недоразумение. Когато попитам кой е този Радецки, учениците бързат да кажат, че това е корабът „Радецки“. Е, нужни им са минута-две, за да осъзнаят, че няма как корабът да пресече Добруджа и да се изкачи на старопланинския връх. И няма как да не се посмеем заедно!)

И ето го онзи епически епилог, който митологизира битката. В един исторически сюжет ще бъдат отбелязани мястото и времето ѝ, но не и нейния дух, което прави Поетът:

И днес йощ Балканът,
щом буря зафаща,
спомня тоз ден бурен,
шуми и препраща
славата му дивна, като някой ек,
от урва на урва и от век на век!

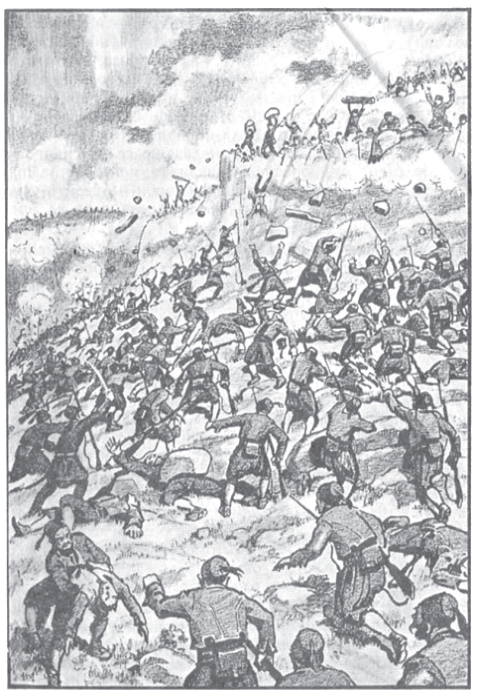
Историкът… Поетът…Те се обръщат към един и същи исторически факт, но по колко различен начин го правят!

И ДА, СВОБОДАТА НЕ НИ Е ДАРЕНА!

…Обичам Вазов!

ПП

Минаха години от преподавателската ми работа. Дойде и времето на „Трета възраст“(с това заглавие излиза седмично един предпочитан от мен вестник!) и на пенсионерското ми безделие и безнаказано философстване. Но ето че някои си припомниха, че съм бил учител, и ме поканиха да замествам за малко болни или отсъстващи по други причини колеги. Така замествах в две-три пазарджишки училища, където открих нови приятели и се сблъсках с новото поколение ученици. „Парите вървят след ученика“ – тази нова максима, наложена от просветното министерство, превърна учебните заведения в комерсиални институции, в които УЧЕНИКЪТ зае приоритетно място – преди учителя, преди качеството на знанията, преди класическата традиция у нас, а и по света. Вече е почти немислимо да поставиш слаба оценка на ученик, да не говорим за дисциплинарни изисквания към него или за онова останало далеч в миналото „повтаряне“ на клас; за училището е по-изгодно да се освободи от учителя вместо от разглезения ученик, носещ му определена сума в бюджета.

Така че в началото ми беше трудно да изневеря на учителското си кредо, че все пак трябва да има йерархия в общуването ученик-учител. Имах шанса да замествам за по-дълго време болна учителка по български език и литература в едно пазарджишко училище. Дори трябваше да бъда класен ръководител на един клас, чиито ученици ме изненадаха с общата си култура, със задълбочените си разсъждения за събитията, които се случваха. Те ми припомниха 90-те години на миналия век, когато преподавах в Езикова гимназия „Б. Брехт“ и нейните изключителни питомци, с които работата ми носеше истинско удовлетворение. В деня, когато вече трябваше да напусна временното си място, се случи нещо, което ме смути и изненада.

Седях на една от пейките в двора заедно с учителя по физическа култура, когато момичетата и момчетата от класа се приближиха до мен с тайнствена усмивка, обградиха ме и се… разплакаха. (Звучи като самохвалство, ама беше истина). И последваха онези познати за подобен случай думи: тъжно ни е, че ни напускате, беше ни толкова интересно, приятно, научихме много неща… и т.н. При подобни сцени винаги прибягвам до шеги, някои от които доста нескопосни, за да прикрия смущението и вълнението си. Когато учениците ми се отдалечиха (покъсно направихме и обща снимка), колегата ми по физкултура заключи с откровено недоумяващ тон: „Досега не бях виждал ученици да се разплакват от раздялата си с учител!“

ПП ПП Вече не ме канят да замествам учители. Вероятно защото директорите на училищата не искат да плашат учениците си с един одъртял даскал като мен. А и учителите вече по-рядко заболяват. Дали защото заплатите им бяха на няколко пъти увеличени? Но това е хубаво, много хубаво!

Николай Дялков

ДОМ

В памет на неизброимите поети,
дали на думите свой смисъл и цвят,
а на нас – дом за душите

Аз отдавна открих този дом.
И отдавна във него живея.
В него никой не влиза със взлом.
В него можеш по път да се сгрееш.
Можеш в него да викаш на глас.
Можеш песен среднощ да извиеш.
Да поплачеш... И хайде на бас –
можеш своя свят в него да скриеш.
Без тавани, без покрив, балкон,
без часовник, минути броени
тъй, по някакъв собствен закон
са нощували в него: Есенин,
Дебелянов. Дори в плаха нощ
тук са идвали Мина и Лора,
а пък Пейо, добър или лош,
тук очите си с изстрел затворил.
Тука взводът извел на разстрел
и прострелял безсмъртно Вапцаров.
А пък той, преди изстрела взел –
нарисувал ни днешната Вяра.
Този дом е невидим за вас,
дето имате яхти, палати.
В него често препуска Пегас,
после литва през рими крилати.
Не с лопата, не с кирка и лом,
а със строфи от своята Хухла
Балабанов на този мой дом
знаме вдигна. И знайте, не с тухла –
моят дом е иззидан със стих.
Христо Фотев, Валери и Петя,
дядо Вазов дори тук открих.
Вместо лампа пък вечер ми свети
на Николов щурецът, макар
от държавата своя да свири.
Аз за нея съм мъничко стар...
Но дано, но дано я издиря...
Ще преместя дома си, че там,
знам, щурците поне ще го виждат.
Тук без съвест, без страх и без срам
някой светлото в него зазижда.
А е толкова свят моят дом.
Аз пред него стоя. И го пазя.
Караул съм. И знам – мълчешком
ще му бъда докрай вярна стража.

ДЪЖДОВНА РАПСОДИЯ

И понеже дъждът се изсипа по залез,
а по залез небето гори и кърви,
та и капките, светли боички събрали
осветлиха и кротките горски треви.
И дъждът изваля се. Небето притихна.
А жарта му разпали безбройни звезди.
И една тишина над града се усмихна.
Ако ти си я чакал, в Сакара иди!
И поспри под дърветата – светли икони
с ореоли от лунни и звездни лъчи!
Тишината послушай – как тихо се рони
и усещай Сакара, притворил очи!
Тъй до тръпка, до стих се усеща Сакара
като влюбена, млада, красива жена!
По косите ѝ длан ей сега да прокараш,
ще роди тя по изгрев и лъч светлина.

МЪЛЧАЛИВА ОБИЧ

Ръбата табанлийка си, животе.
Неспирно по земята трополиш.
Паветата разцепваш с глас фаготен.
И как ли колелата не трошиш?
А аз – едно гаврошче заблудено,
се возя на опашката отзад.
Сред нищото. Вали. И е студено.
Но люшкам се щастлив – от град на град.
Мълча. И някой казва, че приличам
на злобен и сърдит, надут старик.
А аз, животе, всъщност тъй обичам –
мълча с кървящ от сол, ранен език.
Не лягам във калта по мен да минеш,
когато возиш някой самобог.
И нямам поглед лигаво-карминен,
когато кочияшът с мен е строг.
Най-много в болка, мъжки да напсувам,
задето из калта по пътя общ
захвърляш други, дето уж не струват
за тебе вече нито лев, ни грош.
Флиртува с мене твоята близначка,
онази, страстно-дивата – смъртта.
Тя чака и, животе, да ме смачкаш,
целувка ми гласи – уста в уста.
А аз така – клатушкам се накрая,
не искам много, влюбен, и щастлив,
далече от света на снобите. И зная –
обичаш ли... и след смъртта си жив!

ЧЕРЕШАТА, ТАТКО И МАМА

В памет на родителите ми!

Черешата на двора беше стръмна –
от този, та до оня горен свят.
Под сянката ѝ татко, сам, до тъмно
се взираше в черешовия цвят.
Така ги помня – татко и черешата.
Той – много малък в болните си дни.
А тя – голяма, клонеста, замесила
надежда цветна с неми старини.
Метеше мама с вехтата метличка
костилки и черешови листа.
До татко после там, далеч от всички
запяваше напук на болестта.
Черешата на двора беше стръмна –
от този, та до оня горен свят.
Един ден майка ми сама осъмна.
И още в мен сълзите ѝ болят.
Куцукаше из двора после мама.
Посядаше на татковия стол.
И сякаш във черешата голяма
съзираше божествен ореол.
Навярно ѝ се молеше, защото
една нощ подир татко тръгна тя.
Черешата се вряза във окото ми
и стволът ѝ от сълзи заблестя.
И аз внезапно просто я отсякох –
та има ли черешата душа,
да тръгне тя към оня свят напряко
със сянката си – кротичко, пеша.
Да сяда татко горе пак под нея,
а мама пак да пее. Над света.
И долу, тук, които оцелеят,
със вятъра да слушат песента.

ПРЕД ЛУННИЯ БУНАР

Защото много приятели вече ги няма,
а страшно ми липсват!

Вярваш ли ми? Вярваш ли? Щом времето узрее,
щом разсипе слънцето изпечен слънчоглед,
щом запее гарванът със топъл глас, славеев,
щом усети рачето, че тръгва, но напред...
Вярваш ли ми? Вярваш ли? Щом тръгнем по водата,
щом подобно гълъби с мечтата на Икар
можем да се срещнем и целунем под луната,
щом отпием глътчица от лунния бунар...
Вярваш ли ми? Вярвай ми! Когато се разлее
някога земята ни и стане водопад,
мъртвите и живите отново ще живеят
заедно, защото няма връщане назад.
Вярваш ли ми? Вярвай ми! Тогава ще са спрели
времето и хората, и смъртният ни час.
Вярвай ми! Тогава само живи и умрели
пак ще се прегръщаме под звездния компас.

ЛЮБОВНИ ОКСИМОРОНИ

Болят до кост любовните ни болки,
а Арес си плете от тях въжета.
И тръгнали – от битки със двуколки,
пламтят сега войни междупланетни.

И стенат в боя мъжките ни сили.
А ти държиш сърцето на Елена.
И аз се припознавам във Ахила.
Но влиза в Троя Парис вместо мене.

Такъв ти е сценарият. Чепат е.
Ти с нас като със кукли си играеш –
мечти за грях отдавна ни изпрати
и в грешните ни напъни сияеш.

Признавам, че си гадничък, Рогати.
Но някога мирише тъй любовно...
И туй, което Господ ни изпрати –
от твоя грях е трижди по-отровно!

МАТЕМАТИКА НА СВОБОДАТА

Свободата навънка вали –
вишнев цвят и напъпили храсти.
Кой обаче така я дели,
че с деня ни тъй нагло се срасна
свободията, дето крещи –
с алкохол, наркотици, безчинства.
Свободата сме аз, той, и ти.
Тя живее у нас от детинство.
Свободата е плод от дърво,
по което е дадено много.
Свободата е смърт. И живот.
И за нея се мре. Тъй, пред Бога.
Свободата отдавна боли.
Тя е кръв, тя е стон, тя е рани.
Но не зная свободни дали
сме, щом спомен за нея не храним.
Свободата не почва от днес.
Тя е равна на Род и Родина.
Свободата е дълг и е чест.
И не се изчислява в години.

БЕЗПЪТЕН СВЯТ

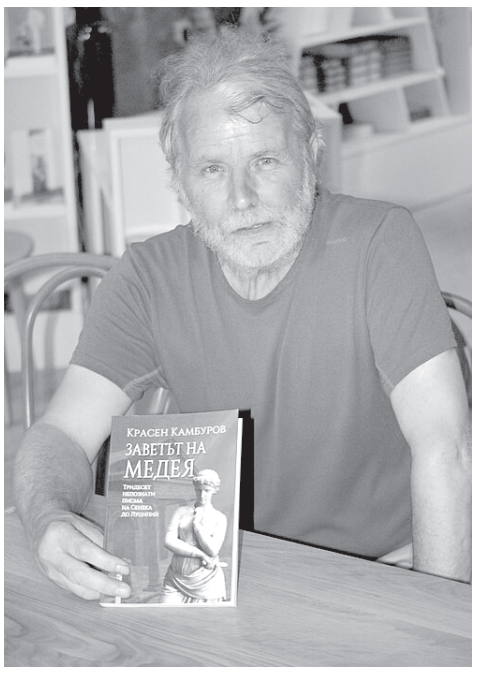
Тихо стъпвам по солища. Болно е времето.
Куцо време. Пък бяга стремглаво напред.
И юздите все дърпа на дните ми дремещи.
А пък аз все стоя на последния ред.
Все последен. И все по-лютиви са раните.
Остро влиза солта в остарялата кръв.
И да искам – не мога. И късно, и рано е
да успея да бъда все някъде пръв.
Да, навярно отдавна за мен вече късно е
да обикна на младите лудия свят.
Но и рано е, знам, този лист да откъсна
и да срежа връвта, дето дърпа назад.
Тази пуста война между две поколения
все я помня така. И докрай ще е тя.
И в окопа, в средата, без грамче съмнение
ще следя този свят накъде полетя.
Ще си ближа солта, дето влиза във раните.
И когато светът ни безпътно се спре
ще зарежа окопа, ще стегна коланите.
Че не може светът ни без бой да умре.

НЮХ

„... защо са ни крила, когато няма
небе над нас и порив за летеж?"
Валентин Чернев

Да бях Икар – крила да си пришия,
да литна над Големия каньон.
Нищожна да е водната стихия.
Икар да съм. Един на милион.
Икар да съм – крила да си пришия,
та светъл лъч да видя днес и аз.
В миг цялата човешка немотия
бих хвърлил нейде. Хващам се на бас!
Крила сега... Крила на мен ми дайте.
Икар е имал същия каприз.
Небе ще си намеря. Всички знаете –
поетите си имат... нюх за вис.

Стихове от бъдеща книга под печат

Даная и дъждът

Красен Камбуров

Пак виждаме Хари и Марко, които се готвят да напуснат ателието. Пак са спорили досега и вече на прага Хари размахва отворен албум на абстракционисти и цитира Кандински.

ХАРИ: „Изкуството завинаги се отдели от Природата и живее в съвсем самостоятелен свят. Изкуството е вселена, която напълно се самозадоволява“. Ето пример от късния му период – БЯЛ ТРИЪГЪЛНИК. (На платното стърчи островърх триъгълник с дребен полумесец встрани на кафяв фон).

МАРКО: Така ли изглежда ръкоблюдската Вселена? Е, все пак е останал повей от нея.

ХАРИ: А това е ЧЕР КВАДРАТ НА БЯЛ ФОН. Класика на самозадоволяването. Ранният Казимир Малевич, 1915 г.

МАРКО: Ранният? А късният му квадрат по-чер ли е от този?

ХАРИ: Обаче в друго изказване Кандински се изпуща и дори разчувства, признавайки, че някоя си картина му напомнила музика на орган. Макар краен схизматик, сетил се е за музиката. Та си мисля, че дори да изложиш чисто голо платно и да го озаглавиш НИЩО, самото заглавие ще означава, че идеята ти за него е родена от ума ти и от петте ти сетива. Защото няма НИЩО онтологически. То винаги е НЕЩО от Вселената и от човешкия опит.

МАРКО: Вярно. И за да прекрачим прага и загърбим мръсното сравнение с онанизма, нека си спомним, че днес хиляди отрочета идат на бял свят тъкмо по този творчески метод.

ХАРИ: С този метод тогавашните модернисти отхвърляха и най-простото човешко общение, и всемирната История. Презираха литературата, сюжета, темата, легендата, образа. Отричаха всякакъв сказ и всичко, протичащо във Времето, всичко, водещо ОТ-ДО.

МАРКО: Хм. Питам се как ли Малевич би изобразил Троянския кон? Каква ли ще е формата на един кон, скрил в търбуха си ахейци? А с какви квадрати ще изрисува разстрела на Мата Хари през 1917-а? А кладата на Жана д’ Арк?

ХАРИ: Ами девицата Даная?

МАРКО: Дъщерята на Акрисий, цар на Аргос, която той заключил в подземие, понеже му предсказали, че тя ще роди неговия убиец Персей?

ХАРИ: Същата. Тя ще зачене от Зевс, който ще дойде като златен дъжд – и ще вали-вали кротко над нея. В какъв ли образ ще е тя?

МАРКО: Може би ще е трапец или ромб?

ХАРИ: Аз не случайно се спирам на Даная…

МАРКО: Хайде, Хари, не обичам да бъбря на праг.

ХАРИ: Постой, аз завчера я сънувах… Посред нощ поех към Елисейските полета, без да спазвам пътните знаци към тях.

МАРКО: И ти влезе вътре без билет? Кой те пусна?

ХАРИ: Сънят, моят гид, ме отведе право в квартал ДАМСКИ АЛКОВИ-ЗАПАД. Той е населен със стотиците моми-девици, на които пръв мъж е бил Зевс. Полегнали в различни пози връз разкошни алкови, отвисоко те са досущ паркинг за мерцедеси; но както видях ги аз от скосения бряг елисейски, докъдето ти погледът стига – те са белите гребени-зъбци на вълни океански. Алкови-алкови-алкови с възлегнали в тях девици! Всяка от тях изиграла е нявга своя мит на зачатие, а сега всички тез героини са в отмора заслужена.

МАРКО: Сравнението с паркинг ми харесва повече.

ХАРИ: Не, брате, героините са бели гребени-зъбци на вълните океански, на вълните девети, високо надигнати и аха да рухнат, ала не, не рухват…

МАРКО: Но ти как позна Даная?

ХАРИ: Сънят-гид веднага ме отведе при нея. Гола-засмяна, с коса къса и черна и с ръце под темето, и с обръснати мишници, и ляв крак високо вирнала, на който младеж му оформя ноктите с ножичка.

МАРКО: Неин лакей? Или, хм… жиголо?

ХАРИ: Синът ѝ Персей, дето закла Горгоната. И той гол, с крилца на петите.

МАРКО: Но как разпознават се девите? Всички голи и без атрибути, които да подскажат с какво са останали в паметта ни. Как?

ХАРИ: Лесно, бате. Някои дори играят като поп-арт. Европа например е абонат на списание Л’ ЕУРОПЕО; старинови броеве се въргалят в чаршафа ѝ. И сега го четеше – възлегнала, но го държеше наобратно. И да попиташ: За пред кого позира?

МАРКО: Ами Леда, дето зачена Кастор и Полукс от лебеда Зевс?

ХАРИ: Тя е през три алкова по-далеко, но я мигом познах.

МАРКО: Както въргаля се дибидюс и без атрибут?

ХАРИ: Не се въргаля, напротив, танцува според модното ръководството ФЪН ШУЕЙ, което укрепва тялото и избистря мозъка.

МАРКО: Аха, ти спомена наскоро, че си го пробвал.

ХАРИ: Именно. То не е никакъв танц, а събличаш се гол, приклякаш с ръце протегнати в поза „Прегърни дърво“, стъпваш леко надясно, сетне наляво, после се врътнеш на място, пак стъпка вляво, пак вдясно – игра за жълти хора, зарязах я още след седмица

МАРКО: За Леда говорехме. И тя дърво е прегърнала гола?

ХАРИ: Марко, твърдя го от опит. Само който се е гърчил в обятията на лебед – само той би се гърчил в поза „Прегърни дърво“, която изчиства ти мозъка. Леда бе. Тренира ФЪН ШУЕЙ.

МАРКО: И още стотици голи девици в алкови до хоризонта чак?! Каква панорама! Представям си западните квартали на район ЛЮЛИН, особено дето граничат с циганския Филиповци: О, еротична галактика!

ХАРИ: Голота галактична, но не еротична, приятелю. Всички тез героини са изписани сякаш от Огюст Реноар. До една!

МАРКО: Шивачки, бюфетчийки, гризетки, дето в събота вечер се черпят с рибари край Сена… Да, снижавам възторга си. Охладнявам дори. Четат обърнати книгите и си бистрят мозъка с ФЪН! Героини антични?!

ХАРИ: Само в моя сън, приятелю. В Елисея? Не знам.

МАРКО: Дай най-сетне Даная. Как те срещна? Гола и тя?

ХАРИ: Казах вече. Персей ѝ оформяше с ножичка ноктите, пък тя ухилена, гъделичка я тръпка в кръста и се надига, прави с таза си мост, а чаршафът се смъква и влачи в тревата; и тъкмо в тази и поза я сварвам, покланям се, както по плувки съм, и я възхвалвам: О, любезна невесто на Зевс! Аз съм от София, квартал Обеля 2, и книжовник съм кротък, но когато изпия две-три чаши червено… и ето, поемам насам, възхождам нагоре, към вас, героините-деви…(Даная ме чува, отпуща таза си и се надига на десен лакът, вперва зеници в мене, а Персей безучастен сумти…)… и ето, Даная, сега съм пред тебе, ето, коленича, и питам: Баща ти, царят на Аргос, е знаел защо те заключва в подземие, затова и боял се да не заченеш; ала тебе как и кога те спохожди вестта, че ще дойде Зевс и ще завали като дъжд? Как подготви си лоното ти, лоно девиче, щото в среднощ да поеме този гост чудат? Страст кога обзе те? Кога изтръпна твоето девство, принцесо? Още с първите струи на Зевс ли? О, Даная, признай в кой миг разбра, че тоз дъжд среднощен всъщност е мъж?!

Худ. Рембранд. Даная

МАРКО: Смелчага си бил, макар насъне. Пък и Персей… А тя?

ХАРИ: Даная скокна връз алкова и както се скача връз батут – тъй заскачаха и хулите ѝ срещу ми, и храчките ѝ елисейски: Никакъв дъжд среднощен не се е лял над нейното лоно, нито капка дори, ни капка роса… с чисто лоно и то с лоно сухо заченала тя, и то от мъж космат, вмирисан на пот! Аз, книжовник обелски, съм вече хилядният досадник, дето пиян я разпитва как вали дъжд в подземие! Еротоман! Порнограф! (И ме ритна в лицето, та отхвръкнах на пет метра, и замята възглавници по мене, а синът ѝ ми помогна да стана, метна възглавниците обратно към алкова, дето Даная хвърляше мълнии с очите си, и ми даде знак да го последвам).

МАРКО: После?

ХАРИ: Напуснахме заветния девичи квартал и Персей свъсен сподели, че майка му отказва да говори и да слуша за злато, дори ако то е само цветът на залеза. Но защо?, чудя се аз. Защото невинна е купена тя с куп метални кръгчета, продадена е за търкалца на някой си тип брадат – баща ми!, когото и аз не знам и не помня. Аха, догаждам се аз, а той: Но по навик народът еленски пак се тресъл в спазъм поетски и превърнал брадатия – в Зевс, и дори във валеж от златни монети, пък творците-гинеколози да изписват мойто зачатие както им падне! И с ножичката за нокти Персей ми посочи пътя от Елисея към Обеля, и пак с нея сряза съня ми – и се събудих.

МАРКО: Мъжки сън си сънувал, брате; буди размисъл за еротичното. Тъмен дискурс.

ХАРИ: Еротичното не е заповед: Давай на нож! Еротичното е намек към сетивата в най-широк обхват и окраска; то е деликатес-предястие с вкус и вид на подправки всякакви. То също е сказ, заклинание, псалм. Дух. Логос. Слово. Ли-тера-ту-ра! А тя, както помниш, буди отвращение у модернистите преди век, за които изкуството е самозадоволяващ се свят.

МАРКО: Но дори и Кандински не е устоял пред еротичното. В едно свое платно той – сякаш с метла! – е измел на куп някакви сигли, напомнящи препинателни знаци: скоби, тирета, удивителни. Уверявам те, този боклучав куп напомня ханша на Мерилин Монро.

ХАРИ: У Тициан и Кореджо (възможно и у други) еротичното послание е пряко. Те полагат Даная в охолно подземие-спалня и илюстрират буквално мита, макар с различна откровеност. И момата се кълчи в пози мъчителни – не еротични, а комични. Гледка не за мойте очи. Осчетоводена еротика.

МАРКО: А коя не е? Пред коя блаженстваш?

ХАРИ: Даная на Рембранд. Абсолютният връх по нашата тема.

МАРКО: Тя коя е всъщност? Саския?

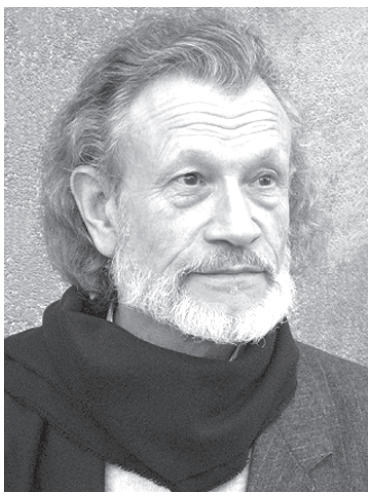
ХАРИ: Творбата възниква по нейно време, ала тя умира и ликът на Даная добива чертите на Герте Диркс, с която Рембранд живее няколко години в средата на 40-те. Ясно е, че преди да започнат сеансите, той ѝ е разказал мита и тя вече се тревожела дали гримасата, с която ще посрещне звонковия покорител на нейното девство, ще е гримаса на блаженство, както иска митът? Или на отврата?! Не, не може да е второто, каква поезия ще е тогава?

МАРКО: Смяташ, че Герте се е притеснявала? Та Рембранд просто ѝ е наредил каква стойка да заеме – и толкоз.

ХАРИ: Грешиш, Марко. Дълги години геният мисли върху мита, мисли дори и в ей тази минута, доде Герте съблича трите си бели фусти и гола възляга върху миндера, а той, вече с палитра в ръка, обещава щедро: О, в какъв разкошен алков възлягаш, Герте… А тя: Да повдигна ли малко таза и леко разтворя бедра?... А той: Легни странишком, прибери пети, завий ги с чаршафа… А тя: Но как ще посрещна дъжда със заключено лоно?... А той: Няма златен дъжд да вали над тебе, Герте… А тя: Но нали ще зачевам Персей? Как ще да бъде?... А той: Вдигни ръката си дясна към пердето на шкафа!... А тя: Ето, вдигам я… А той: Туй перде ще превърна в могъща кулиса и от нейния ръб златист ще излезе синът ти герой… А тя: Ето, плахо протягам китка с червена гривна. Синко, ела!...А той: Ето го, иде, Герте любима! Посрещай сина си, Даная!

МАРКО: Хм, пестелива еротика. Но щом се роди герой – явно достатъчна. Хайде, Хари, да вървим. Все на прага спорим.

Безмълвен събеседник

Симеон Димитров

ЗАЕДНО

Земята зъзне гола.

Ти си гол
в средата на Вселената.
Но не разбра и не научи нищо,
нищичко не помниш.

Страхът облича тялото ти в страх.
А обичта те разсъблича…

Отново заблуден,
ти тръгваш сам
от изхода на словото
през лабиринт лукав на думите.
Разноезичен…
Отново се изгубваш пощръклял,
самозабравил се,
от ритъма възбуден
на тяхното дихание.

Ще продължиш
в тунелите им призрачни
да се пилееш.
Ти, слепият, ще продължиш отново
от техния балсам отровен
да проглеждаш…

Безмълвен събеседник –
единствен спътник мой…

Все още
аз те чувам.

ОДИСЕЕВО ПОТОМСТВО

Барикадираш си душата…

Обсадата обаче е подмолна.
Обсадата магьосничи със изненади,
с измами
и с оръжия позорни…

Не ще отвориш външните си порти.
Не ще допуснеш
на площада си душевен
да прелети
ни чужда птица,
ни чуждо чувство,
ни чужд език…

…Но съмва.
Онемели знаци!

И гибел…

Оня кон коварен
самодоволно цвили на площада.

…Предаден си.

ВЪТРЕШНО НОМАДСТВО

Номад – без кон, без стадо, без земя…
Номад – без племе, без небе, без път…

Ти, плът, защо заключваш своята душа?
Душа, къде отвеждаш жалката си плът?

ПРЕВЪПЛЪЩЕНИЯ

Не си ли Юда ти?
Ти сам предаде себе си!

Не си ли и Пилат Понтийски?
За да спасиш душата си,
обагрена във пурпура,
успя във пурпура
да си измиеш пръстите!

Не си ли и Месията?
С неистово усилие
довлече сам Голготата
до себе си.
Със собствените си ръце
ковеш пироните
по дланите си.

Издъхваш днес върху разпятие…

…Но кой ти гарантира
Възкресение!

ДВОЙНИЦИ

Кого да избереш?
Ти – двойник сам на себе си –
намразваш ту Единия,
ту Другия…
И не успяваш да прозреш…

Дали да си темпераментният,
удавен във емоции,
стихийният,
готовият за бунт,
неудържимият,
неуправляемият,
буйният?
По-злъчен от стрела.
По-твърд от звън.
По-рязък от светкавица.
Ти – сянката!

Или да си
мъдрецът кротък,
тих като ветрец,
спокоен, мек и благ?
По-топъл от деня.
По-чист от сняг.
И по-добър от себе си.
Ти – сянката.

Да бъдеш кой?

Да си останеш Двойникът?

…Така си уморен от двамата.

СТРАНИЦИ

Пишеш върху белите листове
на живота си…

Четливо и съвестно.
Небрежно и ядно.

Съчиняваш си призрачна поезия
и болезнена проза.
Подчертаваш мъдрото.
Задраскваш греховното.

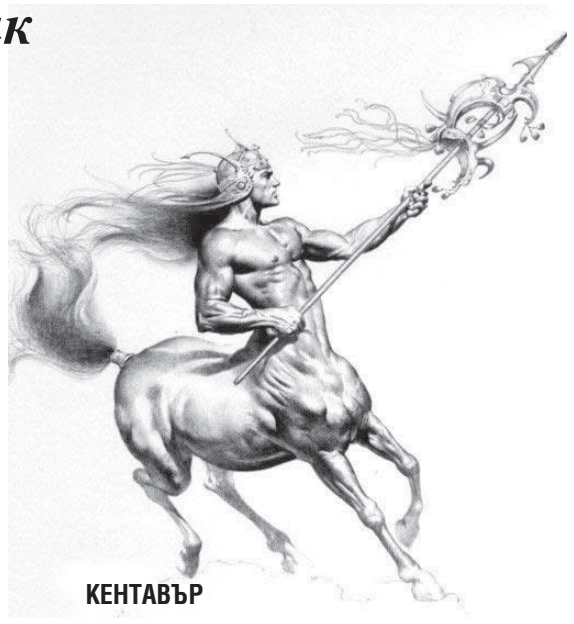
Животът ти е тетрадка.

Непрекъснато пишеш…
Страстно, безпаметно,
пресметнато и загадъчно.
Свято и искрено,
измислено и бездарно.

Животът ти е тетрадка.
Четеш и препрочиташ написаното.
Какви вълшебства! И какви магии!
Какви нелепости! И какви абсурди!

Късаш страници и ги смачкваш.

…Изтънява тетрадката.

КЕНТАВЪР

Цвили конят у тебе…
Вертикално… Протяжно…
Ти, човекът усещаш,
че го чуваш.
Мечтаеш…
Зажужават липите
и избухва зеленото.
Мисли слизат надолу,
чувствата се изкачват.

Търсиш място за скока…
Конят в тебе зачатква.
Със копитата буйно
рони плът от плътта ти.
Над възторг ли,
над зло ли,
през сърце ли,
не знаеш –
иска конят да скочи
и юздата изяжда.

Кон в човека.
Блаженство –
да си толкова силен…
Прекосяваш пространства,
а животното буйства…

…Но узрял вече в теб, укротен е
животът.
Мъдростта се изправя.
Пада чувството мъдро.

Дреме конят безмълвен –
водоравно и кратко.
И къде е мечтата пред разсъдъка жилав?
Пак припламват липите
и се буди зеленото…

Цял във слух,
ти се вслушваш –
да дочуеш цвилене
в тебе.

НЕСЪВЪРШЕНСТВО

Да си обърнеш гръб.
На себе си.
За да не виждаш в упор
гримасите си дрипави и слепи,
очите си невинни и безумни.

Да се потупаш сам
по рамото
като разплакано дете…
Като разкаян стар престъпник.

Да се превъплътиш
и в Другите у теб,
отдавна
отлъчени и изтерзани
до праведност.

Да бъдеш Ти
в очите на Създателя.
Да бъдеш Ти
в съзнанието на Вселената.

Да се откажеш пак…

И пак отново
да се влюбиш
в себе си…

ИСТИНА

Безмълвен Събеседнико,

изящно артикулираш…

А Мъдростта ти
щедро
си хвърля плаща
върху мене…

Но
аз съм гол
под него.

ВЕСТТА

– Не закъсняваш ли, Вестителю?
– Пристигам днес, когато ме очаквате…
– За нас ли е вестта?
– За тези, които ще я разпознаят.
– Но нека да я чуем.
– Ето я…

И облак прах…
Сред него Светлината.

ПЪЛНОЛУНИЕ

Разюздан до възторг.
До вкус на кръв разюздан.
Ти цвилиш!
Конски бог.
Наоколо е пусто…
С копита биеш пак
във облаците.
Диво.
А гривата ти чак с опашката
се слива.
Огромната си мощ
с Любов
успокояваш.
Тя
мята се таз нощ
върху гърба ти здраво.
И босите пети
във хълбока ти вбива.
Ръцете вплита тя
във шията ти живо.
В галопа сте
Едно.
А чувството ви –
Цяло...
Обяздва те Любов.
Измъчва те
без жалост.

Космическия хълм
ще изкачиш до края…

Препускаш като в сън.
Постигаш с Нея
Рая!

ИГРАТА

Със бързина на паяк-акробат
изкачвам нишката
към Бога.

Махалото на Слънцето
звъни.
Но избледнял е
циферблатът му негоден.
Пореден знак,
че Времето го няма…

Отпускам се
във скутите на хълм.
Ще поиграя –
все още е възможно.
Преди да ми отворят портите
Отвъд,
ще поиграя…

Играта не на шут.
Играта на дете…

Аз – син
Божи.

Нека вечно да изгаряме

акад. Иван Гранитски

90 години от рождението на Стефан Цанев

1.

Сред поетите, дебютирали в края на 50-те и началото на 60-те години на миналия век, има неколцина, които още с първите си книги властно и категорично доказаха, че иде нова вълна в българската лирика, етап на нови естетико-художествени търсения, продължаване, и разгръщане на плодотворните тенденции, заченати от поетите на 40-те години. Особено ярко тук се откроиха Стефан Цанев, Любомир Левчев, Иван Динков, Никола Инджов, Владимир Башев, Андрей Германов…

Първите творби на тези поети отразяваха не само духа на обществените раздвижвания, но и даваха ярка заявка за обогатяване на художествената палитра на авторите. Любомир Левчев в първата си книга дръзко заявяваше, че звездите са негови, героят на Никола Инджов с харамийски устрем с бяла риза обикаляше света, Иван Динков вече съставяше личната карта на своя нравствен ригоризъм, а Стефан Цанев в стихотворението си „Движение към абсолютното или тост за Новата 2000 година“, обръщайки се към своите съвременници, формулира гражданската и творческата си позиция с манифестно предизвикателните стихове:

Само
не се стремете към безсмъртие.
Не завиждайте на камъните.
Нека вечно да изгаряме
като звезди с надеждата,
че лъч от нас
ще разкъса завесата
на космическия мрак.
Светлината
винаги ще бъде следствие
на изгаряне.

Разбира се, дързостните пози и смелия патос на поетите от 60-те години бяха окрилени и от общото политическо размразяване, настъпило при промените в бившия Съветски съюз след XX конгрес на КПСС. Не е тук мястото да разсъждаваме върху процеса на сложните и противоречиви политически трансформации в бившия Съветски съюз и отражението им в България, но е важно да отбележим, че без тях едва ли щяха да настъпят и толкова радикални промени в мисленето и творчеството на писателите.

2.

Споменатите поети по различен начин реагират на социалните разломи и пертурбации. При едни от тях внушенията са по-дискретни и завоалирани, при други откриваме почти публицистична директност и заостреност на посланията. Несъмнено обаче най-яркият изразител на протестното мислене, на антидогматичната нагласа е Стефан Цанев. Неслучайно в своето есе „В защита на свободния стих“, той прогласява:

„Свободният стих е откровен и прям до голота, но това не е голота поради бедност. Свободният стих предпочита мисленето, но не измислянето. Депоетизацията не означава липса на поезия.

Свободният стих не се отказва разбойнически от класическия стих. Той е ***свободен от догми****. Той обединява всички годни поетически средства, както театърът на Брехт обединява всички изразни средства на театъра и другите изкуства.“*

Стефан Цанев никога не е демонстрирал дисидентско държане, а и след промените, започнали на 10 ноември 1989 година, не се принизи до поведението на някои свои колеги, които раболепно обслужваха предишната власт, а след това се самопровъзгласяваха нагло и с плебейска настървеност за жертви и мъченици на тоталитарната система. Но ако внимателно препрочетем не само поезията на Стефан Цанев, но и драмите, както и многобройните му публични изяви, интервюта, статии, есета, филипики и пр., ще се убедим в неговата последователност и категоричност в отстояването на смела гражданска позиция. Той следва Ботевия завет, че почтеният човек трябва силно да люби и мрази. И в стихотворението „Молитва“ (1956) заявява:

Земя, ти имаш хляб и гроб за всички.
Към всички си еднакво мила:
треви и хора, зверове и птици…
Земя, дари ме с твойта сила –
да мога да обичам всички хора,
да вдъхна чест на подлеците,
герои от еснафите да сторя
и скромни люде – от глупците.
Земя, дари ме с малко сила –
да мога да повалям всеки,
забравил, че е сукал твое мляко
и е дошъл по твоите пътеки…

3.

В ранните стихотворения на Стефан Цанев усещаме духа и благородното влияние на Владимир Маяковски (неслучайно някои от най-вдъхновените преводи на поезията на Маяковски са дело на самия Стефан Цанев). Разбира се, влиянието е само условно, фокусирано през оригиналния поетически окуляр на автора, но общото е в предизвикателното и скандално, често пъти, отхвърляне на еснафската уютност, спокойничкото живуркане на обществото, в отказа да се правят не само естетически, но и компромиси със съвестта и чувството за дълг и почтеност на мислещия индивид.

Поетът не крие своето презрение, а даже и отвращение, към приспособленците, към хората с лакейски манталитет, към наглите страхливци, които той сполучливо нарича „жадните за власт хомункулуси“. Духът му е движен от постоянния порив към неизвестното, от предизвикателствата, които времето предоставя на безстрашните личности. През същата година, когато пише своя манифест „В защита на свободния стих“, Стефан Цанев създава и стихотворението „Истинската смърт“, което звучи като житейска програма на нравствено-извисената и безкомпромисна личност:

Но ако все пак умра…

Не търсете куршуми в черепа ми.
Не търсете нож в корема ми.
Не търсете цианкалий в кръвта ми.

Обърнете внимание на колянете ми.
Ако откриете белези от пълзене –
това е моята смърт!

Темата за жертвоготовността на героя, за убеждението му, че смъртта трябва да се посреща спокойно и с гордо изправено чело, е водеща и при Иван Вазов, Христо Ботев, Пенчо Славейков и Пейо Яворов, и при всички имена на големи лирици от началото на миналия век до средата на 60-те години.

След Ботевото „и смъртта ѝ там мила усмивка, а хладен гроб сладка почивка!“ истинските поети винаги фокусират своето лирическо вдъхновение върху моралната чистота и способността за саможертвеност на героя. Но и не само на героя, а просто на почтения, достойния, честния човек. Трубадурите на 40-те години, облъчени от гордата вяра на Вапцаров, изваяха образа на такива достойни личности. И дори когато пишеха за малкия човек, клетника, несретника, босяка, захвърлен в преизподните на големия и бездушен град, те откриваха, че той не е загубил най-важните си човешки качества. Жаждата по нравствено чисти и смели личности усещаме и при поети като Георги Джагаров, Павел Матев, Станка Пенчева, Иван Давидков… Ето защо мотивът за достойнството, за нравствената храброст и неподкупност, за смелостта и дързостта на свободния дух, минава като лайтмотив през творчеството на споменатите автори.

Поезията на Стефан Цанев е заредена с енергията на несъгласието, протеста, възмущението от пълзящата в обществото демагогия. Чувствителната духовна мембрана на поета усеща задаващите се разложителни тенденции в социалната тъкан и реагира с остри изблици. Но тревогата на Стефан Цанев не се отнася само до процесите в любимото му Отечество, а и до общия гибелен път, по който върви човечеството, като заменя любовта, състраданието към ближния, милосърдието, добротворството, изконните човешки добродетели със зломислието, омразата, жестокосърдечието и постоянните войни:

И ние – хората.
Ний също сме галактики.
Ний също имаме спътници.
Ний също имаме пръсти.
И тези пръсти ловко държат нож.
И в тази минута –
когато се целувате или когато
режете хляб, или когато
слушате музика, или
когато четете тези стихове –
някъде убиват някого,
някого убиват някъде.
Вий не казвайте, че някой убива
н я к о г о.
Ний всички убиваме този някого.
Онзи н я к о й
убива всички нас!

(Хамлет XX)

4.

Почти във всяка лирична творба на Стефан Цанев звучат тревожните Хамлетови въпроси. Той заявява, че поетът не е слуга, „а меч на народа си“, възприема се като стряскащия вик на мъртвите барабанчици, които тревожат гузните съвести. В стихотворението „Традиция“ възкликва: „Аз съм за гнева, а не за апатията“, и предупреждава правителството, че не трябва да се вярва на всяко ръкопляскане и не трябва да се смесват ласкателите с поетите. Предаността към една идея няма нищо общо с робската покорност, със слугинажа към силните на деня. Поетът се тревожи, че думи като чест, дълг, достойнство, почтеност, все повече се изпразват от съдържание. А в „Апология на живото слово“ призивно прокламира:

Поети,
изпълзете от библиотечните рафтове!
Слезте
от пиедесталите на своите постове!
Изкачете се на естрадите
като на барикади –
човечеството има нужда от апостоли.

В цялото творчество на Стефан Цанев като че ли присъства един невидим, но страшен въпрос: къде са нашите нови апостоли? Нищо ли не е останало в кръвта ни от огъня на поборниците, дейците на националното освобождение, онези светли личности, които са жертвали всичко – имот, пари, роднини и себе дори, заради нравственото възкресение и освобождение на Отечеството? И в поезията, и в драмите, през последните години в гласа на поета зазвучават все попесимистични нотки.

Да си припомним стихотворението му „Плач по Ботев“. Поетът е убеден, че обществото има отчаяна нужда от герои, от смели и нравствено-извисени личности и жали, че са забравени, а даже и направо предадени заветите на великия поет-революционер. Конформизмът, философията на преклонената главичка,

като звезди...

която остра сабя не сече, завладява обществото и убива светлите пориви на малцината, които се осмеляват да вървят срещу течението:

Любопитно е едно сравнение между поезията на Никола Вапцаров, както и някои от поетите на 40-те години – например Александър Геров, Богомил Райнов, Иван Пейчев, от една страна, и от друга – лириката на Стефан Цанев по отношение на най-често използваните думи и символите, с които те са натоварени. Ще видим, че те са едни и същи и носят близък емоционален заряд, заредени са с благородната тревога на протеста, на несъгласието с филистерския дух, с разяждащите нотки на колебанието, страха, нагаждачеството, раболепието, конформизма. Говорим за – вяра, дълг, чест, достойнство, борба, идеали, душа, героизъм, предателство, епоха и т.н., все думи, излъчващи полифонични валенции.

Защото време е, време е
да разберем,
че на тоя свят дошли сме

не само да ядем;
че повече отвсякога
д н е с подвигът е нужен –
до смърт бъди самоотвержен,
а не послушен;
че по земен и във всяка глава
боят не е стихнал –

рано е за тържества;
че не по кръстопътищата –
в душите са разпятията
и бягство е уюта,
предателство – апатията;
и епохата наша всекиму
два избора сочи:
трийсет сребърника –

или Околчица!

5.

И при други поети от поколението на 60-те години ще открием нотките на разяждащия съзнанието скепсис, нарастващото отчуждение и социална апатия. При Любомир Левчев най-категорично това прозвучава в „Интелигентска поема“, за която поетът е обвиняван от едно високопоставено лице в сомнамбулни и шизофренни настроения. Иван Динков разгръща своя социален критицизъм в стихосбирките „Лична карта“ и „Антикварни стихотворения“. А Андрей Германов направо заявява, че самоубийствено живеем и дразни самодоволната тълпа с трагичните послания на своите „Четиристишия“…

Но именно Стефан Цанев достига най-високите ноти на нравствената безкомпромисност. Като жестока присъда над продаващите идеалите, над негодниците и подлеците, над подлизурковците и нагаждачите, звучи финала на стихотворението „Притча на Бинка Желязкова“:

Утихна вятърът.
Под божията стряха
нещата следват свой законен път.
Мълчат – през бурята които пяха.
Мълчалите тогаз –

сега крещят.

Съществена черта на поезията на Стефан Цанев е органичното съчетаване на лирика и драма. Много от стихотворенията следват принципа на конструиране на една драматургична творба – въведение или завръзка, разгръщане на действието с нарастващо напрежение, кода или финал, обикновено с призивен, почти манифестен характер. Така е например в: „Отражения“, „Малка поема за барабаните“, „В музея на революцията“, „Дойдох, видях, не победих“ и поемите „Яжте есен!“, „Автореквием“. Специфична особеност на Стефанцаневата поезия е своеобразното сюжетиране на стиха, насищането със синкопи, параболи, оксиморони, внезапна смяна на ритъма, накъсване на стиха, съзнателно бягство в повечето от случаите от класическата строфа, която му се струва пранга за бравурния полет на поетическото въображение.

Думите за поета са най-силното оръжие, когато са искрени и истински. Неговата лирика не търпи фалша, подмените и предателствата. Тя мечтае, че някой ден човечеството, а и българското общество, ще се събудят от апатията, инерцията и самодоволството и ще осъзнаят своята историческа роля за спасението на човешките души.

Стефан Цанев е автор на заредения с много знакови и нравствени послания роман „Мравки и богове“, а в редица негови стихотворения се прокрадва драматичното съмнение – какви сме ние хората, мравки или богове? Или по-точно какви трябва да бъдат хората – Богове или мравки? Позналият, обичащият и жертващият се за Свободата – убеден е поетът – носи божествения огън у себе си, а робът, отдалият се на покорство, раболепие и низкопоклонничество е вече продал безсмъртната си душа. И за това в стихотворението си „Апокалипсис“, заредено с трагични и почти есхатологични внушения Стефан Цанев възкликва:

О, мъчна участ – да си свободен…
Спасете
нашите
души!

Лозинка Йорданова – стожер на българската етнопедагогика

Нонка Кръстева

Едва ли има българин, който да не е докоснат от хубостта и обаянието на народното ни изкуство. В багри и форми, в шевици и тъкани, резби и кован метал сръчните ръце на нашите предци са извайвали красота при изработването на предмети за бита, оръдия на труда, тъкани за облеклото или домакинството. В тях народът е вложил стремежа и усета си за красота, хармония и съвършенство, подчинени на вродения му естетически критерий. А в народните умотворения – в музикалния и словесния фолклор, чрез песни, мелодии и танци, приказки, легенди, гатанки, пословици и поговорки разказва за радости и неволи, за тежнения и сполуки…

С това неизброимо богатство е свързан целият професионален и творчески път на писателката Лозинка Йорданова. Запленена от народното изкуство още от студентската скамейка, тя се отдава на тази мисия: да издирва, събира, изучава и преподава народната традиционна култура. Поколения деца и младежи преминават през нейната Школа по етнография и фолклор, където възприемат чистото народно изкуство, култура и традиции и ги претворяват в произведения на приложното и словесното изкуство. Много от възпитаниците ѝ поемат по нейния път – обучават и възпитават интерес и любов към българското духовно и материално народно наследство у децата в села и градове от цялата страна, развиват техните сръчности и умения при изработването на различни предмети, свързани с народната култура и обичайно-обредната система.

Етнолог и фолклорист, педагог и писател, човек с ясно начертани пред себе си задачи, Лозинка Йорданова се стреми да проправи път и място на културните традиции в модерността на съвремието и го прави по забележителен начин. Според нея „за културата на един народ се съди не само по това, какво той е наследил от своите предци и как го пази, но и по това как умее да го използва и подчинява на своя вкус и разбиране в съвременния живот“ (Йорданова, Л. Народно приложно изкуство. С., 1974, с. 7).

Дълбоките корени, от които Лозинка най-напред пие живителната сила на народното изкуство и тръгва по широкия друм на традицията, за да събира зрънце по зрънце мъдрост и знание, са в западната част на Дунавската равнина, до Белоградчишкия балкан, където е родното ѝ село Дреновец (община Ружинци, Видинска област). С искрена обич Лозинка разказва за него пред писателката Катя Воденичарова: „Моето родно село е между Белоградчик, Видин и Лом – местност, която наричат „Златен рог“.

Лозинка Йорданова получава основно образование в родното си село, където учителят ѝ по български език и литература Венедикт Донов отрано забелязва литературните наклонности на любознателното и усърдно момиче и насочва бащата да продължи образованието ѝ в София. Той се вслушва в съвета му и така Лозинка, четиринадесетгодишна, става ученичка в първото професионално девическо училище в България, чийто наследник днес е Професионалната гимназия по облекло „Княгиня Мария Луиза“ в София. Тук тя изучава рисуване и история на облеклото, които ѝ дават начални знания и умения за бъдещите ѝ професионални занимания с изобразителна дейност и народно приложно изкуство. Придобивайки тази базова подготовка, тя израства като един от най-добрите познавачи на българския фолклорен костюм, особено след като се сближава с известната изследователка на българската народна носия проф. Мария Велева от Етнографския институт при БАН. След завършване на средното си образование (през 50-те год. на XX век), Лозинка започва работа като секретарка на заместник-министъра на земеделието Славчо Първанов. На тази длъжност тя усвоява ценни умения за делово общуване и организационна работа, които след време ѝ стават полезни при управлението на Националното етнопедагогическо сдружение, което създава.

Столицата открива пред любознателната девойка широки хоризонти за овладяване на нови знания и академичен напредък. Скоро тя записва задочно обучение в специалността „Българска филология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Като дипломант на акад. Петър Динеков разработва тема върху словесния фолклор в сватбените обичаи, като вмъква много сведения „от извора“ чрез наученото от баба си Катерина, по майчина линия. Интересът и познанията ѝ за народното изкуство силно впечатляват научния ѝ ръководител и той я насочва към трайни професионални занимания с фолклор. Свързва я с директора на Етнографския институт с музей при БАН – проф. Христо Гандев, който ѝ дава основни насоки и я въвежда в академичната общност, а след него етнографът ст. н. с. Петър Петров от същото академично звено ѝ оказва системна методическа помощ в емпиричните изследвания. Така Лозинка Йорданова завинаги поема по пътя на научното зани-

На стр. 12

Лозинка Йорданова – стожер на българската етнопедагогика

От стр. 11

мание с фолклор, като не забравя връзката от по-ранната си възраст с художественото осмисляне на българското народно творчество. Следват много години, в които ведно с другите занимания, тя обикаля България като теренен изследовател с бележник в ръка надлъж и нашир. Посещава зелените Родопи и магичната Странджа, отива в китната Тракия и в хлебородната Добруджа, достига Пиринския край и Шоплука, потъва в любимия ѝ Северозапад, за да търси местни информатори – беловласи старци и сладкодумни баби, които ѝ разказват спомени за обичаи и обреди, предават ѝ легенди и предания, песни и приказки:

От триста пътища помамена,
изтрила с дъх сълзата мамина,
избрах си аз съдба нелека:
сама по своята пътека!
Сама по стръмните бърда
към изворчето за вода…

(Йорданова, Лозинка. Изкуство и народни обичаи. София, 2002, с.5)

Три големи разработки бележат научно-изследователската ѝ работа: „Сурвакане“, „Мартеници“ и „Лазаруване“, които са първите системни проучвания на тези обичаи у нас и са публикувани първоначално като отделни студии в „Известия на ЕИМ при БАН“, а по-късно и в самостоятелна книга под звучното заглавие „Обичани обичаи“(София, 1996).

През 1959 г. Лозинка Йорданова започва работа като педагог в Двореца на пионерите в София (днес Национален дворец на децата), където през 1962 г. създава първата в страната ни Школа по етнография и фолклор и я ръководи близо 40 години. През 1972 г. създава първото и единствено по рода си у нас сдружение за методическо консултиране на учителите по въпросите на етнографията и фолклора – Национално етно-педагогическо сдружение „Проф. д-р Иван Шишманов“. Междувременно води лекции като хоноруван преподавател в педагогическите специалности на СУ „Св. Климент Охридски“, ЮЗУ „Неофит Рилски“ и Бургаския свободен университет. Автор е на научни статии и студии, на учебни помагала и методически ръководства, на много научнопопулярни и художествени книги за деца и възрастни, заради които е приета за член на Съюза на българските писатели:

Лозинка повежда по своята пътека към изворчето за живителна вода на народознанието и на приложното изкуство стотици деца и учители. Тя въвежда уникална авторска методика, която съчетава художествен подход с научни принципи при усвояване културното наследство от децата. Школата ѝ по етнография и фолклор отстоява синкретизма между предметите на етнографията, фолклористиката и приложно изкуство. Възпитаниците на Школата не само получават историческа информация и овладяват знания за народната култура в миналото, а и работят усърдно за предаване на традициите в модерното време. Със средствата на приложното изкуство те пресъздават различни народни образци, свързани с обичаи, обреди и народно творчество. По времето на социализма Лозинка се бори с догмите на управленската цензура, когато господстват редица политически забрани и идейни предразсъдъци, свързани с религиозната основа на фолклора. Тогава тя смело отстоява мястото на традиционните ценности в

Л. Йорданова и Н. Кръстева – изложба на НЕПС в Столична библиотека, 2014 г.

естетическото възпитание на децата.

Обаятелен разказвач, ненадминат приказчик и убедителен преподавател, Лозинка намира най-красивите и точни изрази, като умело преплита старинни и съвременни думи, народни представи и научни разбирания, за да предаде традицията и да увлече децата и техните учители по този път, който ги кара да творят красота чрез знание. Тя показва естетическата стойност на обредните предмети и разкрива красотата на битовите вещи от ежедневието, обяснява единството на художествената творба с практическата ѝ функция, определя мястото на изкуството в бита на народа: „От палешника и ярема, от косера (малко, извито лозарско ножче) и сърпа до най-изящните предмети на изкуството – върху всички тях е изработвана украса за отмора и естетическа наслада“ (Йорданова, Лозинка. Народно приложно изкуство, София, 1974, с. 18). Творчески претворени, изработените художествени предмети в Школата на Лозинка шестват навред по света като скъпи подаръци и оригинален спомен от България. А най-хубавите от тях представят родината ни по света в редица пътуващи изложби: в Лондон (Англия), Прага (Чехословакия), Дрезден (ГДР), Русия, Индия. И днес Лозинка с умиление си спомня за гостуването в кабинета ѝ на италианския писател за деца Джани Родари, който дълго съзерцавал красивите кукли с народни носии и бил удивен от „шаренията“ им и майсторското им пресътворяване от сръчните детски ръце.

От натрупания опит като педагог и най-вече от желанието ѝ да сподели събраното на терен етнографско и фолклорно познание с повече деца и възрастни се раждат една след друга книгите ѝ (над 50), които тя създава с много вещина и любов и с дарованието на блестящ разказвач. Повечето ѝ книги са богато илюстрирани с архивен снимков материал, подготвен главно от фотографа Костадин Марков и с рисунки на видни илюстратори, сред които са Юли Минчев, Владислав Паскалев, Меглена Константинова, Иван Гонгалов и мн. др.

Ценни източници за народознание, книгите на Лозинка Йорданова са изпълнени с изящна проза. Някои от тях представят авторизации на автентично народно изкуство, други предлагат методически указания и практически насоки за ръководителите на творчески школи и за учителите по изобразително изкуство и словесност, за студенти и специалисти от хуманитарните и обществени науки. Най-известни са книгите ѝ „Пръски от извора“ (1973, 1993), „Народно приложно изкуство“(1974), „Изкуство и народни обичаи“, (1982, 1988, 2002), „Хубост за бъдни векове“ (1983), „Камбани пеят“ (1989), „Слънчови птвратки“ (1998), „От раждането до годежа“ (2004), „Куклата в българската традиционна култура“ (2016) и др. Специално за децата са предназначени книжките „Майсторете, ръчички, за радост на всички“ (1987), „Коледа е“ (1994), „Български празничен календар за деца“ (2007), „Българска народна митология, разказана за деца“ (2014) и др. А поредицата „Български народни приказки“ на изд. „Емас“ излиза в периода 2007–2010 г., разпределени в отделни томове: за змейове и хали, за юнаци и техните юначни дела; за моми и момци, за невести и свекърви и за хорския свят шарен; за русалки и самодиви, за каракондулии и таласъми; за Кумчо Вълчо и Кума Лиса, за Ежко Бежко и за още земни твари; за царе и царици, за царски синове и царкини; за Хитър Петър и Настрадин Ходжа, за умници и дяволици.

Благодарение на слънчевия си характер и неуморното си вдъхновение Лозинка винаги е печелила подкрепата и съдействието на важни институции от научен и политически характер, които високо са оценявали работата и резултатите ѝ: ЕИМ, НИИО „Тодор Самодумов“, Министерство на образованието и науката, Софийски университет, Министерство на културата и др.

Националното етнопедагогическо сдружение (НЕПС) „Проф. д-р Иван Шишманов“, основано и ръководено от Лозинка Йорданова, обединява и сплотява учители от всички краища на България с общата кауза – да съхранява и предава на децата народното богатство „за бъдни векове“. Начело с Лозинка негови учредители и основни деятели са проф. д-р Иван Черноземски, проф. д-р Иваничка Георгиева, Катя Воденичарова, инж. Славчо Славчев, Тодорка Шопова, Рахила Авиотова, Атанас Цанков, Михаил Йорданов, доц. д-р Пенка Балтова, ст. н. с. д-р Михаил Букурещлиев, Вера Гачева и др. Богата и разнообразна е дейността на Сдружението, която включва: квалификация на учители и ръководители чрез семинари и срещи за обмяна на опит; провеждане на творчески работилници и пленери за художествена работа по теми от областта на етнографията и фолклора; създаване на примерни учебни програми с акцент върху регионалните особености на материалната и духовна култура в съответните етнографски области на страната; преподаване на методиката на събирателската и изследователската работа, свързана с родознанието, краезнанието и музейните сбирки с учебни цели; изграждане на областни клонове на Сдружението в клубове, експедиционни групи и др.; организиране на национални концерти за музикално-танцово представяне на фолклор от децата на етническите и конфесионалните групи в България („Отечество любезно“), изложби на детско изобразително творчество („Народното изкуство – моя радост и вдъхновение“) и конкурси за детско литературно творчество на фолклорна основа („С мъдростта и красотата на народното слово“); провеждане на научни конференции под надслов „Детето и народната традиционна култура“…

Не веднъж съм я посещавала в уютния ѝ дом на ул. „Проф. Фритьоф Нансен“, близо до Националния дворец на културата в София, подреден с изискан вкус, в който от всяко ъгълче наднича българска хубост. Учила съм се лично от нея и от книгите ѝ на много неща за народните традиции, за работата с децата, за отношението към фолклора и към красотата… За мен Лозинка Йорданова е главен стожер на българската етнопедагогика, когото учителите трябва да познават, следват и почитат.

И днес, когато вече е на достолепна възраст, тя не спира да се удивлява и да разказва за народната традиционна култура, да насочва вниманието все към нея, убедена в съвършенството на народния гений, в изконните добродетели на българския народ и в непреходната хубост на българското народно изкуство.

Нека следовниците ѝ да се множат, за да я има хубостта и мъдростта на българското народното изкуство в бъдните векове!

Виталността на космическия скитник

Анжела Димчева

От четири десетилетия Атанас Капралов е сред най-разпознаваемите и обичани поети на България. Неговите прозрения за любовта са достойни за всяка световна антология. Поезията на Атанас Капралов ми напомня за тайнствата на някаква мистично-митологична планина – толкова жива, кипяща с невидима енергия, пълна с аромати, сенки и светлини, но в същото време вкаменила историята на своето съществуване с рондото на вечните теми: за свободата и социалните капани, за любовта и крехката надежда, за справедливостта и горчивата чаша, а най-често – за бунта и новаторството.

„Божествен знак“ ни предлага откровението на дългия път, поезия от нов порядък, в който разговорът с читателя е започнал и никога няма да свърши. Авторът не търси житейско равновесие, а цялото му същество жадува за духовно равновесие. Дори щастливите мигове претърпяват някакво сътресение или влизат в параметрите на абстрактното изображение.

Реалният свят е предефиниран в поезията на Атанас Капралов – знанието досега е безполезно, ако не се превърне в река, която подхранва бъдещето.

А как надежда се купува
от времето,
заспало тежко
в прокъсаните ни обувки?
(***Раздялата)

В сцените на любовните клетви себераздаването на лирическия персонаж намира оригинален начин да изрази неизразимото:

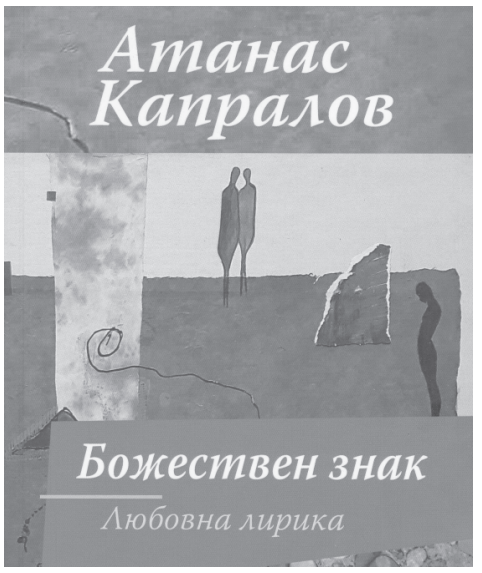
Нарисувах ти устните
върху пръстта
и до кръв зацелувах
земята корава…
От целувката дива се родиха
цветя!
Какво повече искаш
за теб да направя?
(„Какво повече“)

Един от най-характерните атрибути в словесната игра на тази поезия е нейната двойственост. Говорителят ѝ отказва да се приспособи към установените норми, към калъпа на поведение и мислене – той е бунтар във всичко: готов е да бъде космически скитник, да бъде изгубен в пещерата на желанията си, да предизвика слънцетръси, да надзърне в Ада. Тази дихотомия е изразена с оксиморонност на състоянията, телепортация на съзнанието – от прадревност до постбъдеще. В парадоксалните ситуации на сблъсък, привличане, еротичен магнетизъм и внезапно разкъсване на видимите пътеки между хората се лута „аз“-ът, напълно разголил душа и тяло. И най-неочаквано в интимния дискурс се втурва с абсурдната си конотация разкривен образ, подигравателен сленг, саркастичен вик, комичен ефект, който преобръща цялата класическа стихова постройка и всъщност по този начин се гради постмодерна интертекстуалност – адаптация към новите модели, към разговорната стилистика, към живота-игра. Поетът съумява да издигне думата над етикета, да я взриви отвътре и в антагонистичната ѝ природа да намери социална значимост.

И все пак любимата е тази, която спасява лирическия персонаж от всички демони – действителни и въображаеми:

Такъв съм аз – недосегаем.
Закрилян от добра магия…
…И само ти,
любима,
знаеш –
как от света да ме изтриеш.
(„Недосегаем“)

„Божествен знак“ е книга, която съби-

ра 6 раздела с творби, писани в продължение на 4 десетилетия, но няма категорична разлика в мотивите и темите – любовта и бунтът преливат от всяка строфа, продължават новата си роля в следващи творби, макар и в различен нюанс, върху контражурен фон, сред огъня на социално-политическите катаклизми. Това е една метафорична сплав, която е извън категоризациите за време, пространство и божественост.

Водещото стихотворение „Сълза за ангел“ характеризира перфектно личността на автора, очертавайки тази двойнственост на съдбата, която е не само предизвикателство за всеки човек, но и извор за творческа енергия за личността с отворени към космоса сетива. Привидното щастие крие капани, обрати, висша намеса. А трябва ли човек да се съпротивлява?

Какво съм днес:
усмивка или плач?
Горд дух или играчка на зли сили?
Създателят ми утре е палач.
Но може вдругиден да ме помилва...

Когато говорим за изявените български поети, винаги би трябвало да отбелязваме факта, че Атанас Капралов е сред тях. Неговият оксиморонен начин на стихописване формира оригиналния му почерк. Спокойно можем да кажем, че той реализира на практика Хегеловата дефиниция за стил: собственият стил е способността да преодоляваш себе си, да не скриваш себе си зад общоприети думички и красиви шаблони, а от неодушевената материя да изваждаш субстанцията на живота. Извън лозунгите и готовите фрази, извън общоприетия морал, но с тази чиста духовна сила, която създава усещане за доверие, за общност и конвергенция на един човек с цялата вселена.

Някога Любомир Левчев написа за Евгений Евтушенко, че той е „световен скитник“. Още с първата си стихосбирка Атанас Капралов се определи като „Нежен скитник“; премина през различни космогонични превъплъщения – „Завръщане в слънцето“, „Голота“, „Дамгосан“, „Приближаване до взрива“, „По мярка на духа“ – и приюти своите емоции и видения в „Божествен знак“ – там, където е скрит хилядолетният поклон на човечеството.

Животворчеството на водата

Росица Чернокожева

Държа в ръце последната книга на Анжела Димчева и в главата ми нахлуват далечни спомени. За първи път видях това красиво и чувствително момиче, когато тя бе около 25-годишна. Срещата ни бе в дома на Радой Ралин. Тези реминисценции са много свидни за мен. Аз бях с бъдещия си съпруг Вихрен Чернокожев, а Анжела, като начинаеща поетеса, се радваше на радушния прием на Радой.

След това пътищата ни с Анжела Димчева са разминаваха, но винаги съм се радвала на творческото ѝ израстване. Последната ѝ книга „Водата плаче“ отново доказва талант, висок естетически вкус и много находчивост в архитектониката на книгата.

В самото заглавие „Водата плаче“ има символика и метафоричност. Водата и в трите си агрегатни състояния, чисто физически – вода, лед, пара – тя сълзи и плаче. Толкова поетични ескизи са създадени за капещите-сълзи капчук или дъждовните облаци.

Но Анжела Димчева е извела тези конкретни и времеви състояния на водата в творчески интерпретации на пишещите в надвременно, метатекстово значение и чувство.

Ще започна с това, което особено ме впечатли и приятно изненада в книгата. А то е гаранция за широка обща култура и високи изисквания на автора към себе си. В тази книга, като всеки самоуважаващ се творец, Анжела се състезава със себе си и надскача предишните си творчески постижения.

В книгата са включени калиграми, по подобие на калиграмите на Аполинер. Това са стихотворения във формата на фонтан и амфора. Ще цитирам само едното, защото е трудно изпълнимо графически на компютър.

Всяка думичка и мисъл, порив, жест
и стон
са сигнали с мощно електричество,
които малкото дете кодира
в знаците на своето
безмълвие
и
в
бъдеще
чрез тях
ще ни дарява
(„Фонтан“)

Дори само това хрумване да бе реализирала Анжела Димчева, то прави книгата ѝ с европейска изтънченост и финес.

Ще се върна малко в началото. Подзаглавието на книгата е екопоезия. Това пък подзаглавие прави стихосбирката универсална за всичките ни земни усети.

В предговора си Анжела Димчева пише: „Дали обикновеният човек съзнава своята малка, единична роля? Или съзнанието му е заето със собственото му оцеляване?“.

В този смисъл книгата „Водата плаче“ е апел към нашата човешка същност, към гражданската ни съвест, към здравната ни култура. Това е една изключително актуална и навременна книга и дали в България не сме закъснели със събуждането ни от дълбокия сън, загърбил екологията, като чувство и практика.

Доста от стихотворенията на Анжела Димчева са по повод на нейни пътувания по света. Още първото стихотворение от стихосбирката ни грабва – „Очите на Йерусалим“. Анжела Димчева ни насочва към сакрални чувства и реалии: да съблечем омразата, да приемем гнева си, да зарием алчността и тогава: „с плод от Божията милост / ръка невидима ще те нахрани“. Това толкова метафорично и призрачно стихотворение създава усещането, като че ли гледаме пустинната Свята земя през воал и пелена. И тогава наистина ще почувстваме тази магичност и святост на заобикалящото ни. Тогава още повече ще усетим ценността на водата в пустинния пейзаж на обетованата земя. Затова и началният апел са стиховете:

Не искай нищо друго
освен водата животворна
на Святата земя.
(„Очите на Йерусалим“)

В стихотворението „Дом II“ Анжела Димчева ще назове кратко, ясно и категорично същността на водата – обекта на нейната любов, внимание и мисъл:

Водата е нашата втора кръв –
говореща на всички езици.
Господи, дай ни уши
за нейния вик…

Каква по-свята молитва към Бог от тази. Това е искане – едновременно толкова малко и същевременно обхващащо всичко. То е като простите и изконни неща – просто и затова – велико.

В книгата на Анжела Димчева има и още едно много впечатляващо стихотворение – „Мидас“. Знаем как заради алчността си цар Мидас е прокълнат до каквото и да се докосне, то да се превърне в злато. Да, душата поражда сто желания, но не се ли обричаме на самоунищожение заради този порив към властване? Дори и да си най-могъщ, в какво се превръщаш, когато няма мирис на хляб, речна прохлада, еликсира на виното.

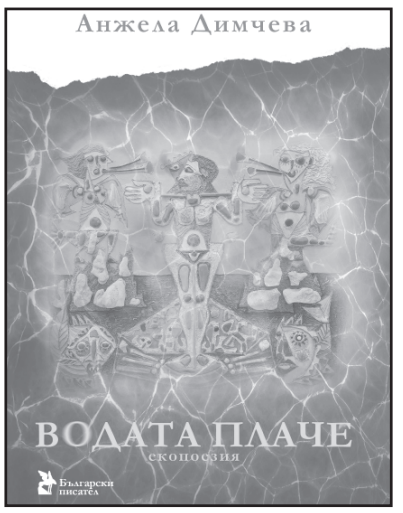
И тогава се ражда най-горестната молба и молитва:

О, да можех аз поне вода да пийна,
изпръхналите устни да поръся,
но изворът, уви! На златна лава
се превръща.

Всичко в книгата на Анжела Димчева диша и живее, докосвайки всичките ни сетива и усети. Земя, вода, река, полъх, любов, дете… и още, и още.

Затова авторското верую гласи: *„Да си щастлив е отчайващо просто“.*

И започва със: *Събличаш страховете*

от душата си…

Тази писателска балада завършва с мъдростта, че е просто, стига да знаеш тази най-голяма тайна.

В книгата си Анжела Димчева включва и няколко страници „Фрагменти“. Много умоподбудителни са тези кратки ескизи. И много лесно е да се припознаем в тях: *„В града природата е уморена. Никой не забелязва сезоните. Климатикът е заковал равновесието на извънприродния човек, а интернетът му е внушил, че е вечен“.*

Така книгата става полифонична възхвала на водата, на поезията, на толерантността и кристалността, като субстанции и общуване. Водата става една неизменна метафора на общението човешко. И животворчеството на водата е метатекстово и надвременно понятие.

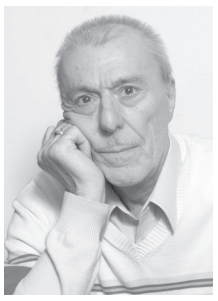
Книгата „Водата плаче“ е обогатена и с илюстрации-фотографии от различни краища на планетата ни, които авторката е правила при пътуванията си.

В последното есе четем: „От древни времена водата е олицетворение на пречистване – не само физическо, не само религиозно, но и планетарно“.

Анжела Димчева в тази неголяма, но толкова богата, искрено и талантливо създадена книга, ще ни припомня, че ако кръщението на Исус Христос в река Йордан е началото на ритуалността в християнството, то сякаш водата е неръкотворната памет, а природата чрез нея я предава на поколенията.

Духовната сила да си дал

Петко Мангачев

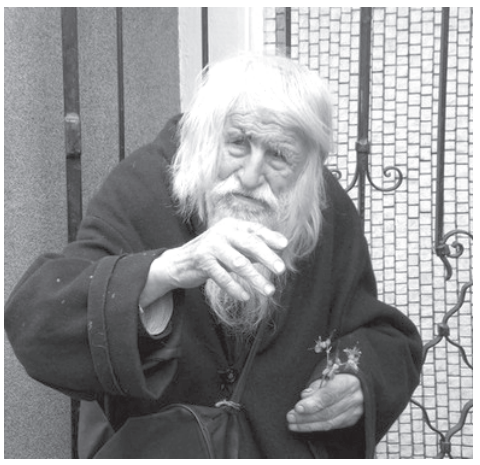
„Ако си дал...“

Асоциативно погледнато, това изречение води към заглавието на една от най-емблематичните песни на Емил Димитров по текст на Иля Велчев. Съвсем по друг начин обаче изглежда този рефрен когато се пречупи през житейските реалности. Най-вече в свят, обсебен от неконтролируем стремеж към притежание. Но когато говорим за истинският смисъл на дарението, то далече не се крие в излишъка, който имаш и не можеш да изконсумираш. А в споделянето на частица от себе си. Дарителството е вътрешна духовна потребност.

Даряването е начин да оставиш следа, която не може да потъне в подвижните пясъци на времето. Жестът да протегнеш ръка за да дадеш от добро чувство и искрено желание да се помогне без предварителни условия и заробващи ангажименти, в еднаква степен сгрява сърцето и на даващия, и на приемащия помощта.

За щастие в това отношение от древността до наши дни са се запазили знакови примери. Те са надскочили огромната времева двехилядигодишна бездна, за да ни разкажат житейски истини, които възпитават и са еталон за подражание. Римският политик Гай Целний Меценат щял да бъде евентуално известен най-много на една шепа историци, занимаващи се с историята на древния Рим, като приятел и съветник на римския император Октавиан Август. Но той направил нещо много стойностно. В резултат на което историята го вписала завинаги в скрижалите си. А името му векове наред, та до ден днешен, е световна мерна единица за щедра помощ и подкрепа. Той осигурил издръжката на двама поети, които нямат нужда от каквото и да било представяне. Става дума за Хораций и Вергилий. Гай Целний. Меценат им създал всички условия за да творят без финансови притеснения. Трябва да се подчертае, че тази подкрепа далече не е била символична. Най-известният акт на щедрост от негова страна е подаръкът, който той прави през 33 г.пр.Хр. на изпадналия до отчайваща бедност Хораций. Подарил му намиращото се на около 45 км от Рим Сабинско имение обслужвано от осем роби и пет семейства на арендатори. Дареният не останал длъжник. Той също влезнал през парадния вход на историята съчинявайки своите „Оди“ и „Сатири“. Връзката на Вергилий с Меценат е свързана със сериозни политически и имотни проблеми в живота на поета, вследствие на които загубва семейните си земи край Мантуа. Благодарене на застъпничеството на Меценат получава къща в Рим на хълма Есквилин в непосредствена близост до разкошните градини на дарителя. Ако Гай Целний Меценат не беше дал тези свои имения на двамата поети, светът нямаше да знае абсолютно нищо за мизерстващия във вмирисаните покрайнини на Рим писар Хораций и за инвалида със силно разклатено здраве Вергилий.

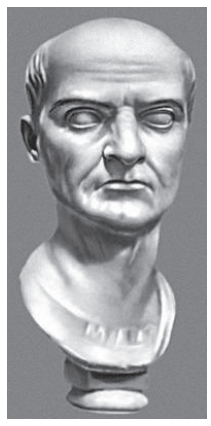
В историята на българското меценатство заслуженото и от никого не оспорвано челно място историята е отредила на братята Евлоги и Христо Георгиеви. Основният им принос е тяхното дарение от 800 000 златни лева и предоставянето на техен парцел оценен тогава на 200 000 лв. за построяването на Софийския университет „Св. Климент Охридски“(общо: днешни 33 млн. евро). Признанието към техния изключителен жест са двете техни скулптури пред главния му вход. Но има нещо далеч по-значимо, което определя мащабите на дарението им. Ако тези двама меценати не бяха дали средства за строителството на това първо висше учебно заведение у нас, това означава, че от 1888 г., когато то отваря врати, до наши дни България щеше да има около 250 000 висшисти по-малко.

Дядо Добри - Светецът от Байлово. Сн. Вевести

Основен инициатор и дарител за създаването на първото българско светско училище – Априловската гимназия в Габрово през 1835 г. – е Васил Априлов. Ангажира се допълнително да предоставя и ежегодна помощ от 2 000 гроша за издръжка на училището, които сега се равняват на около 20 000 евро. В завещанието си той оставя на Габровската община сума в размер на 60 000 сребърни рубли. Приравнени към днешните платежни средства тези пари възлизат на около 1 300 000 евро, които били предназначени за завършване и поддръжка на новата училищна сграда, за стипендии за български младежи, които да се обучават в чужбина и след това да се завръщат като учители в Габрово; както и определил средства за създаване на фонд „Васил Априлов“, чиито лихви да покриват текущите нужди на училището. Освен това той приживе дарил през 1840 г. и достатъчно пари за учредяване на първата училищна библиотека в България. Невъзможно е да се изчисли ако всички тези средства не ги бе дал Васил Априлов колко добре подготвени кадри щеше да загуби нашето Възраждане.

Димитър Кудоглу основава „Дом на благотворителността и народното здраве“ в Пловдив, като дарява през 1926 г. за изграждането му приблизително 40 млн. лева. Това е неговото най-значимо дело. Но той не спира до тук в добротворчеството си. Закупува хотел за 5 млн лв. и инвестира в него още 3,5 млн.лв. за реконструкция и закупуване на най-съвремнно медицинско оборудване предназначено за борба срещу туберкулозата. Дарява два големи тютюневи склада в Пловдив, с чиито приходи (ок. 800 000 лв. годишно) се осигурява безплатно лечение за бедните. Финансира 11 безплатни трапезарии в Пловдив за деца на фронтовваци и бежанци, като сумата за тях надхвърля 3 млн. лева. В завещанието си оставя 500 000 лева за изграждане на ясла за 50 деца до 18- месечна възраст. Създава два фонда за подпомагане на пловдивски културни дейци. За фонда „Иван Вазов“ дарява 130 000 лв., а за другия такъв фонд „Цанко Церковски“ – 100 000 лв. Внася в банковата сметка на Българската Академия на науките 100 000 лева за издаване на литературни трудове. Ако Димитър Кудоглу не беше дал всички тези суми за здравеопазване, социални помощи, наука и култура тези важни сектори за Пловдив завинаги щяха да са лишени от развитие и напредък поради липса на материална база и финансиране. Пенчо Семов не случайно е наричан „българският Рокфелер“. Завещава голяма част от състоянието си за образование и социални каузи. Личните му дарения се оценяват на около 55 милиона лева. При обсъждането в Париж на клаузите на Ньойски договор (1919 г.) дарява 300 000 златни лева на двама достатъчно авторитетни чуждестранни свещеници за лобиране в полза на България с цел намаляване на териториалните претенции на победителите към страната ни. Освен това фондацията му дарява 300 000 долара за изграждането на Аграрния факултет и на Института по инфекциозни и паразитни болести в София. Построява училище в родното си село Цвятковци и финансира Стопанското училище в Габрово. Дарява средства за Априловската гимназия, за колежа „Свети Августин“ в Пловдив и за училища във Варна. Създава фонд в библиотека „Априлов-Палаузов“ за закупуване на най-новата техническа и медицинска литература. Изразходва над 3 милиона лева за образованието на децата на своите работници. Построява в София първия в България приют за бездомни и го поддържа материално. В Габрово изгражда старопиталище (днес болница за долекуване) и предоставя безвъзмездно цяла фабрика за неговата издръжка. Дарява значителни суми за Фонда за борба с туберкулозата. Поддържа безплатни трапезарии за бедни ученици в Габрово, Варна и Казанлък. Дарява над 2,5 милиона лева на Българската православна църква както и вилата си край Варна на Съюза на журналистите в България. И накрая трябва задължително да подчертаем най-важното: ако Пенчо Семов не беше дал онези няколкостотин хиляди златни лева сега южната държавна граница на България щеше да минава по билото на Стара планина.

Гай Цилний Меценат

Жителите на София, чиито домове се намират около църквите, добре помнят Дядо Добри по външнте му белези. Лице излъчващо доброта и смирение, очи взели синевата небесна, снежно бяла коса и също такава дълга брада. Винаги еднакво облечен с палто и панталони от груб шаячен плат. Под коленете – бели навуща преплетени с черни връзки.

Този светъл духовно човек също е изключителен безкористен дарител. Всеки божи ден столичани са го виждали застанал от утрин до здрач с протегната си ръка винаги отвън – и никога отвътре – до църковните двери. Събира ненатрапчиво средства чрез милостиня в продължение на десетилетия. Не лев по лев. А стотинка по стотинка! За да дари през един слънчев великденски ден на 2009 г. над 35 000 лв. за потребностите на храм-паметника „Св. Александър Невски“. С което става носител на най-голямото частно дарение в историята на патриаршеската катедрала. Добре Димитров Добрев, известен като Дядо Добри или „Светецът от Байлово“, е най-големият частен дарител на българските православни храмове. Роден е на 20 юли 1914 г. и посвещава десетилетия от достойния си за уважение осмислен живот отдаден на събиране на средства в името на кауза не наложена му, а лична – по повеля на сърцето и душата. По данни от различни меродавни източници общата сума на направените дарения от Дядо Добри надхвърлят един милион лева събирани на стотинки. Умира на 13 февруари 2018 г. на достолепната патриаршеска възраст от 104 години. Тази свята личност ни даде много повече от даренията си събрани по един уникален начин. В днешните времена на цивилизационен разлом, съпътстван от безсрамния тропот на хорския бяг за богатство, този божи човек постави искряща от благородство звезда в съвсем друга духовна галактика. И в която няма място за „ако“. А единствено – да си дал. Невероятен жест, който е в състояние да направи само българин здраво свързан с родолюбивите си и духовни цели, опазил родови ценности и нравствени добродетели на дедите си.

За литературната критика – с внимание...

Георги Н. Николов

От стр. 1

Връщаме се отново към Уикипедия и горещо я препоръчваме на мислещите се за такива: *„Литературният критик е учен и публицист, който анализира, тълкува и оценява литературни произведения. Той осъществява връзката между автора, творбата и публиката, поставяйки текстовете в съответен естетически, исторически и социален контекст…“*

Има ли го това у нас и къде?

Никъде…

Къде са смислените, обхватни, познавателни и обосновано прогностични изследвания за състоянието на съвременната ни литература в днешния обществено-политически хаос на държавата? Който хаос е пренесен и в книгоиздаването, където значимото и словоблудството си правят компания, само пари да падат.

Къде са изтъканите от ясна конкретика статии за този или онзи автор, гравитиращ в съзнанието на читателите между „осанна“ и „разпни го“?

Къде са разгорещените литературни дискусии за важното и маловажното в творческите търсения; в очакванията на мислещото общество и на апологетите за искрящо българско слово?

Сега са сведени до сънливи мероприятия, на които мястото е в килера на времето. Ако пък решим да се ядосаме и да бъдем безжалостно откровени, златното правило е да се критикува в стил „някой някога някъде нещо си…“ Безадресно, анонимно, с изпилени зъби, антишамарено… Но пък с шумен хор от възхитени клакьори и сигурен лаврово-марулен венец за липсваща доблест. И без неприятности, или опасност някой да ни се разсърди, че сме открили Америка без позволение. Впрочем, нашенската литературна Америка, вече почти четири десетилетия, с празен поглед тъпче на идейно-тематичен кръстопът. Да продължи ли националната, здрава, реалистична и жизнена традиция на завещаното ни от прежни поколения, но в унисон с духовния хоризонт на новото време? Или да сваля капа пред неясен модернизъм и доморасли послания за смисъла на ланшния сняг. Сервирани ни от смаяни от собствената си значимост човеци. Прозрели, че преди тях е нямало нито литературен процес, нито стойностни родни заглавия и даже я е нямало и самата славянска азбука. Затова, който може, от двете страни на творческата барикади, се спасява както знае.

Литературната ни критика пък, също спасявайки се от проглеждане за наболелите творчески процеси у нас, кротко спи. И сънувайки безкраен дъжд от кротки рецензии-близалки и захаросани послушковци, драскащи под лозунга „Празна Мара тъпан била“, е сигурна, че ще векува. Така де! Че кой не би предпочел хонорар и почести за „принос“ по 24-ти май, пред бой по непокорната гърбина?..

Отец Роман – звънарят, поетът и бардът на Православието

На 19 май 2026 година, на летището в Белград издъхва йеромонах Роман, ненавършил 72 години.

Страдайки от тежка нелечима болест, преживял няколко сложни операции, той бърза да се върне в Русия. Защото желае да срещне смъртта у дома. Така и не успява.

Но кой може да отдели човека от истинската му същност? Отговорът на този риторичен въпрос откриваме в оценката на големия руски писател Валентин Распутин за православния бард: *„Такова родно име… Оттам, от манастира, Русия чу гласа на йеромонах Роман (Александър Матюшин) – песните му прозвучаха в скръбното време на нашата Голгота така неочаквано и така необходимо, че това приличаше на изпратено, явило се неслучайно, заслужено от промяната народно настроение… Те завинаги влязоха в онова руско духовно и културно „избрано“, в което аз търсех утеха и упование, когато се налагаше сам от себе си, от своето „аз“, да премина към Русия.“*

Достатъчно е да го погледнеш в очите, да чуеш гласа му, за да усетиш извисената чистота и човечност, присъщи за призвания и посветения. Отец Роман ни дарява стиховете си вместо молитва и благослов. И словото му бълбука като целебен извор. Понася се като песен на славей срещу апатията, нихилизма и забравата. Посипва ни със златния прах на мъдростта и Православието. И ти се иска повече от всякога да останеш и да живееш в този природосъобразен, обикновен и в същото време приказен свят, блеснал като *„капчица метличина в тревния килим“*. („Някога аз казах“).

„Има такива хора: гледаш ги, а душата ти почива и се радва“ – сподели ми при срещата и запознанството ни той. Помня малкия пристан и скит Ветрово. Ръката и помислите на стопанина му го бяха превърнали в райски кът. Гледах и сам не можех да разбера кое на кое е отражение: скитът с острова – на поезията на Александър Матюшин или обратното. И тогава осъзнах смисъла на думите, че йеромонах Роман е певец и звънар на Святата Рус, който върна на поезията Православието, а на Православието – поезията.

Оказа се, че отецът умее вещо да си служи не само с думите и с музиката, но и с четката. Когато влязохме в църквата във Ветрово, отвсякъде към нас се устремиха погледите на неговите изображения на Света Богородица. И неслучайно в човешката му съдба и житейската му одисея основно място заема майката – рожденатa създателка, Родината, Богородица. Всички те засияват като три неразделни ипостаса в ореола на едно сакрално цяло, даващо основното усещане за този Божи дом и за това творчество.

В стихотворението *„Ябълки от детството“* лирическият персонаж споделя, че в детството си се е научил да сади ябълки в градината на майка си. И е расъл заедно с тях, докато пространството наоколо окъсее, докато поеме пътя си. Но той е убеден, че рано или късно отново ще се върне там, където е проходил, където са домът и Родината му: *„…ще се върна, ще стигна дотук.“* Красива и знакова стихотворна притча, в която оживяват символите: **майката** (посветителката в битието), **ябълката** (свързана с представата за Младенеца и Спасителя), **градината с ябълките** (визията на райската градина, познанието и ценностите в живота). Неслучайно моделът на изкушението е превърнат в **модел на посвещението**. Защото, ако не знаеш откъде си тръгнал, как можеш да разбереш накъде и защо трябва да вървиш?

Затова през 2015 година преведох и съставих билингвистичната книга „Ябълки от детството“, консултирайки се с автора и получавайки неговото одобрение. А йеромонах Роман зае място в душата ми като събрат по перо и по дух. Ябълковата градина от детството се превърна в изгубения първичен рай, в изгубения Граал, към който все се стремим: *„Без Бог, зовящ ни в тези Детски нощи,/ кой би живял без смисъл и любов?“* А не е ли това и своеобразен архетип на Православието, на Църквата?

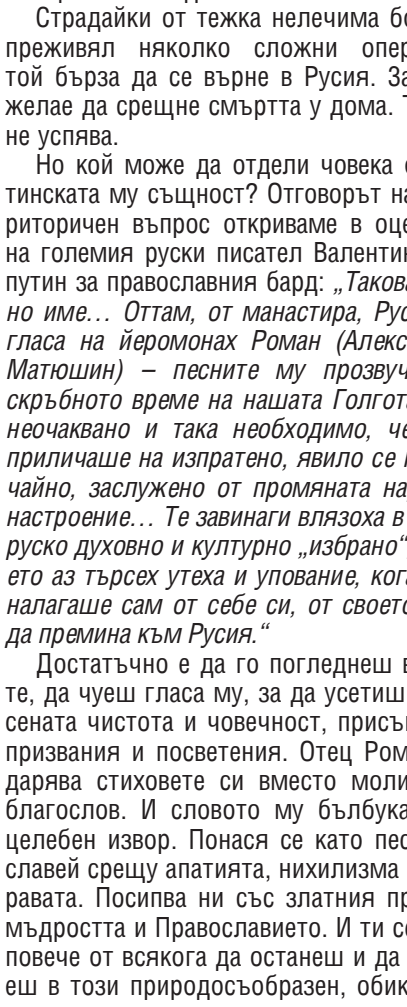
Още помня обратния път на лодката от Ветрово към Боровик, мокрите паяжини като сребърни накити върху снагата на реката, проницателния поглед на отеца, вдигнатата ръка, с която прекръстваше пясъчната просека пред нас…

И не знам защо, но не мога да повярвам, че вече го няма, че си е тръгнал завинаги. Той остава за мен там – на този райски остров, наречен Ветрово. Защото всяка смърт е ново Рождество! Мъртви са само тези, които не виждат и не искат да знаят нищо освен себе си, заличили и продали паметта си.

Но преживените спомени са вечни!

И нека като благослов звучи песента ми по стиховете на отец Роман – „Рождество“. Защото има Рай за птици и рано или късно всички ще се срещнем там.

Владимир Стоянов –
доктор по литература,
член на СБП, поет, бард,
литературовед,
преводач, музикант

Щом несгодата в път те настигне...

Йеромонах Роман
(Александър Матюшин)
1954 - 2026

* * *

Щом несгодата в път те настигне,
щом не можеш мъката победи,
в меката есен, тиха и мирна,
бързо при извора мой се яви.
Зад него – белеещ храм,
гробище каменно.
Този забравен край
Русия ни е оставила.
Щом очите ти в миг замъгли влага,
от извора ги наплискай с вода.
Можеш да плачеш така до премала:
кой ще узнае кое е сълза?
Виждаш ли, там прелетяха жерави?
Хоризонтът стопи техния вик.
…Щом си болен, прикован към постеля,
дано сънуваш извора целебен в миг.
Зад него - белеещ храм,
гробище каменно.
Този забравен край
Русия ни е оставила.

1975 г.

* * *

Многолик е човекът, о, да.
Тази истина как да оспориш.
Човекът всъщност е зоопарк
и разсеян пазач в него броди.
Странен е този пазач, изумен.
Ако кажеш, не ще ти повярват.
Не говори със теб, нито с мен,
но зверовете с него приказват.
Ще запуши, ще седне просто така,
така за нищо ще поговори…
Нормално, но старият чудак след това
невинаги след себе си ще затвори.
Тогава навярно, загадъчно тих,
ще литне, сякаш феникс въздушен.
Приеме ли образ на тигър лих,
всичко може да ни се случи.
За оглед пазачът провлачва крака -
слонове, тюлени и китове.
… А в мен бяла мечка разтърсва глава,
задушавайки се от хрипове.

31 януари 1979

* * *

Безсмислени са думите за доброта,
щом по-далеч от тях и не избяга.
А вятърът, целунал ме сега,
целува и болника от проказа.
Щом птици, зверове природата сроди,
за любовта си тя ще ни напомни.
И този извор пилигрим ще напои
и мен, и праведника, и бездомния.
От лихи хора плачещи брези
за хората добри си мислят бедните.
Те пазят в сянка, който ги гори,
и онзи, който им преряза вените.
А птици, птици! Зимата ли стене,
излитат вече, викат в полет бърз:
на гледащите шапките ще снемат,
на поглед близо до самата смърт.
Природо-майко, приеми ме ти,
готов съм с любовта си да ти служа.
Но не като звезда в небесни висоти,
като вода за всеки отпътувал.

1980

* * *

Ще нарисувам стария си дом,
брезите, прежната градина,
огромния, изчезнал бряст,
баща ми с мен – в прощален час,
прозорци с клоните застинали.
Ще нарисувам стария си дом,
пернатите пред къщата за птици,
две тънки ябълки, черешов цвят,
покрил градинския ни свят,
и белокаменния храм, разбира се.
Ще нарисувам стария си дом,
поля с картофени стъбла,
в далечината – хълмове и долове,
дървета със зеленолисти стволове,
забравеното живо тук, сега.
Ще нарисувам стария си дом,
река, гора, човешкото присъствие.
Детето със голямата глава
от пейката, което изсвистя
със свирката си от камъшите.
И как да върна времето назад?
Как бос през локвите да свърна?
Баща ми, част от моя свят,
наскоро бе от мен опят,
а храмът в нужник е превърнат!
…Препъна се, замря моливът,
такава му е орисията.
Света в стъклото гледам сам –
и нямам дом, и нямам храм…
До болка чиста е хартията.

22 април 1989

* * *

В многото знания – много печал.
Старозаветни мъдрости не възприемам,
оставих родната стряха, дома,
нерадостната земя да огледам.
Колко е крехко човешкото „аз“!
От рождество към смъртта се домогва.
Тленността на битието познах
и от това познание изнемогнах.
На забранения плод горестта
сърцето ми отрови случайно.
Кого да виня, когато моята уста
отпива от теб аромати жадно.
И разбрах, че хората няма да полетят,
че светът е обвит от друга сила,
и пожелах тогава да видя смъртта,
но смъртта ме остави, отмина.
И аз лежах, зовящ във тъмнината,
другар очакващ в сянката минаваща.
…И някой плю, проклел до края мрака,
препънал се в ръката благославяща.

25 март 1990

Превод: Владимир Стоянов

Корени от камък и вяра

Диана Павлова

Казват, пролетта в Стария град не просто идва – тя се завръща у дома. Сякаш невидима четка рисува жива, ухаеща картина по Трихълмието. Коси лъчи на априлския следобед, калдъръмът блести като току-що измит, а над високите каменни зидове преливат облаци лилав люляк и розов цвят от цъфнали бадеми. Чуваш ли трелите на влюбени славеи? Ще се надпяват в нощта, а любовта ще обгърне като пухена завивка града. Въздухът е напоен с аромат на свежо зелено и стара дървесина. Точно тук, скрит в прегръдката на тепето, тупти един вечен свят – храмът „Св. Димитър Солунски“, едно притихнало мистично кътче. Прелистиш ли пластовете време, ще видиш вековната история на църквата, настоящето и бъдещето насред пробуждането на пролетта.

Срещнах Цвятко точно пред портата на храма.

– О, Богиньо, къде си тръгнала? (Цвятко ме нарича така навярно заради името ми.) Да не искаш да утолиш жажда от моя сакрален водоизточник?

Преди години скулпторът беше направил своя Паун чешма в двора на църквата, съвременно произведение на изкуството – изваяна от гръцки мрамор „Кристалина“ с внушителната форма на разперен Паунов шлейф.

– Паунът – поясни Цвятко – е древен християнски символ на безсмъртието и възкресението, по зелената морава на манастира са крачили гордо пауни.

Свежата вода, която се лееше от чешмата, допълваше мистиката на мястото.

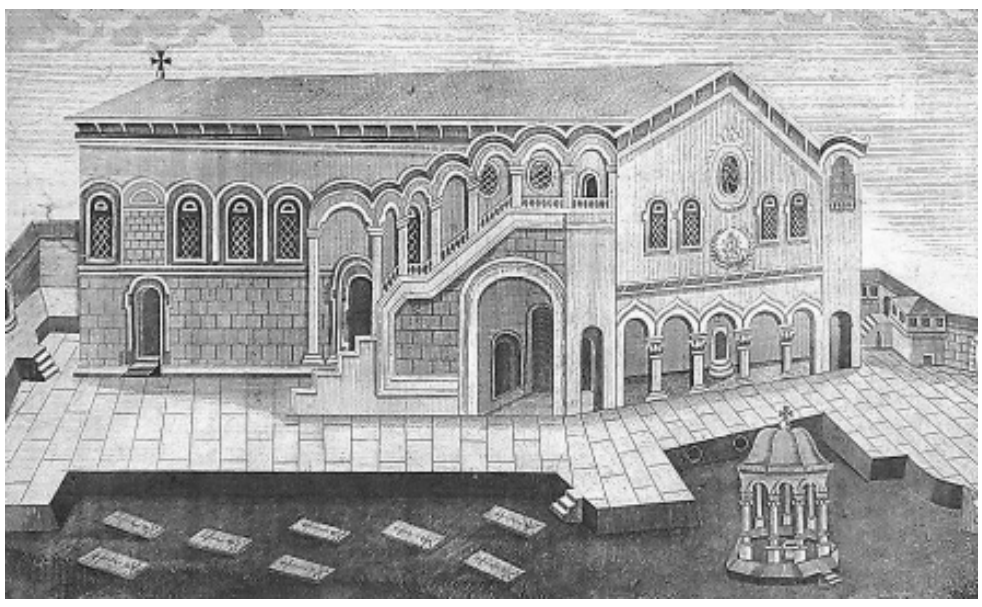
Цвятко живееше наблизо и често навестяваше храма.

Пихме от бистрата вода и седнахме на мраморната пейка. Освен световно известен каменоделец, моя приятел е голям сладкодумец.

– Вие писателите сте странно племе, все питате, все искате да знаете нещо – каза той и без покана заразказва. – Миналото на този храм може да се каже с две думи: корени от камък и вяра. Знаеш ли каква история диша от всеки камък на това място!

Вълшебните думи на майстора раздигат пластовете на времето.

Ето цар Иван Асен II след битката при Клокотница, в оброчен акт на благодарност към покровителството на св. Димитър – величествен, озарен от духовен плам, на най-високата точка на новоосвободения град, сочи мястото и казва – тук ще бъде! – и полагат основите на манастира. Ако протегна ръка ще го докосна. Чувам гласа, забързаните хора, там очукват скални късове, тук камъкът говори. 800 години назад.

– Виждаш ли архитектурния ансамбъл – трикорабната базилика, параклиса и другите постройки – тук е биело сърцето на манастира – ръката на Цвятко направи полукръг, дланта – широка, здрава, камък да стисне, мляко ще потече, очите му блестяха.

Заредиха се картини от османското владичество. Сякаш безчинствата, пожарите, разрушенията възприемах с всички сетива – мирише на изгоряло, викове, уплашени хора, суетене. Въображението ми помогна да видя пълното рухване на манастира.

Стояхме замислени и подвластни на магичното място.

Цвятко пространно разказваше как вдигнали сегашната сграда, за даренията на родолюбиви българи, за специалния мраморен иконостас, а официалното освещаване описа като свой личен празник – 18 януари 1838 г.

– Чела съм, че е приютявал руски емигранти, след това са затворили храма.

– Да, за десетилетия е затворен, отваряли са го само на храмовия празник.

Тук Цвятко направи пауза. Погледът му срещна каменната колона наблизо.

– Антична каменна колона! – каза и описа колко усилия и изобретателност му е струвало да я пренесе от задния двор дотук, за да стане част от великолепния ансамбъл на сакралния водоизточник.

– Паметта на вековете, запечатана в следи от фрески, миналото на манастира и на стотиците поколения, преминали оттук. Представяш ли си го?!

Днес, след мащабна реставрация, храмът „Св. Димитър“ живее съвсем нов живот. Наистина омагьосваща среща между изкуство, духовност, природа! Пролетен сън и духовно възраждане!

Св. Димитър Солунски

А пролетта в Стария град пристъпяше тихо наоколо. Калдъръмените улички бързаха към Джамбаз тепе с разцъфтелите си аромати и свежа зеленина, старите възрожденски къщи бяха сякаш декор от картина в слънчевите лъчи. А тук в църковния двор, отвъд градския шум, с песента на птиците, сред пролетните цветя и ромона на водата паунът ли оживя? Запристъпя през моравата с високо вдигнат шлейф на красиви сини очи.

– Ела да видиш аязмото – Цвятко се надигна тежко и сякаш тръгна след него. – Дълбока мистика има и тук.

Знаех за параклиса аязмо, посветено на светите мъченици Кирик и Юлита. Водата е лековита, бликнала на скалистия и безводен хълм Джамбаз тепе, цяло чудо!

– Цвятко, знаеш ли легенди за това място? – попитах.

– Знам, но няма да ти ги кажа!

– Защо?! – искрено се учудих аз.

– Защото са страховити! – лицето му помръкна. – Но виж, за аязмото има красиви поверия. Най-старото предание разказва, че изворът е бликнал като божи знак в езически времена. Първите християни по тия земи започнали да се събират тайно на сухия скалист хълм и горещо се молели за знак, че е благословен. И точно под скалата, където по-късно били положени основите на средновековния манастир, от самия гранит започнала да капе кристално чиста и студена вода. Християните приели това за истинско чудо – доказателство, че вярата може да извади вода дори от най-сухата скала. Параклисът над аязмото не случайно носи имената на майката и детето мъченици – св. св. Кирик и Юлита. Водата има силата да лекува майки и малки деца.

– Представи си майка, довела детето си, то е тежко болно, гори в треска, може и да е урочасано. Майката измива челото му с водата от аязмото и чудото става. Детето тръгва само, съвсем здраво. Духът на св. Юлита бди над извора и дарява майчина закрила и здраве на всяко дете, докоснало се до водата.

Скулпторът Цвятко Сиромашки пред своето творение

Но местните знаят, че ако човек със зли намерения или тежък грях се опита да си налее от водата, изворът за минути пресъхва или водата става мътна – Цвятко замълча за миг. – Затова преди да се пие от аязмото, човек трябва да постои в мълчание, да се помоли и да изчисти ума си от лошотия.

В залязващото слънце събеседникът ми беше станал придатък на това свято място.

– Има още една легенда – спомни си майсторът. – Легендата за изгубения и намерен извор. По време на османското владичество, когато манастирът е разрушен, аязмото е умишлено затрупано с камъни и пръст от местните християни, за да не бъде осквернено. Минават десетилетия, мястото е забравено. Но началото на XIX век, преди възстановяването на храма, няколко души едновременно сънуват св. Димитър. Светецът им посочил точното място на Джамбаз тепе и им казва: „Копайте тук, под старите колони, там ви чака моята жива вода“. Когато започнали разкопките, работниците открили, че под земята водата все още се стича чиста и непокътната, точно под основите на параклиса.

Сладкодумният разказ ме пренасяше през пластовете на времето и връщаше усещането за уединение и покой.

– В южната част на двора старата клисарница и свещеническият дом са вдъхнали нов живот на пространството. – Цвятко заговори с професионален език, аз кимах и обличах думите с метафори. – Ето изящната изложбена зала, мост между миналото и настоящето, приютила в себе си ценни експонати, икони, архивни фотографии и съвременни християнски изложби – много чужденци идват тук, да знаеш. – Цвятко беше в стихията си.

– Как виждам бъдещето на храм „Св. Димитър“? – Като пазител на вечността в сърцето на Старинния резерват. Дали ще продължи да бъде духовно и културно средоточие, вечният пристан?

Вярвам, че докато древните колони с фрески устоят на времето, а водата от мраморния паун продължава да тече, това място ще пренася духа на града през вековете. Бъдещето е в засмените очи на децата, които всяка пролет ще пият вода от чешмата, в стъпките на богомолците и в платната на художниците, които винаги ще намират вдъхновение в този вековен храмов двор под тепетата.